

2024, Vol. 5(2), 279-305
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.160
Article type: Research Article

Received: 15.04.2024
Accepted: 01.06.2024
Published Online: 25.06.2024

Huri Kiraz Özdoğan*

Sokak Köpeği Sahiplenme Deneyimlerini Görünür Kılmak: Özel Olan Politiktir

Making Street Dog Adoption Experiences Visible: The Personal is Political

Öz

Bu makalede iktidar kurumlarının sokak köpeği olgusunu sahiplendirmeyle yönetim politikasını sorunsallaştırıyorum. Politik, toplumsal ve ekonomik boyutları olan bir konuyu kamusal alanın sorumluluğundan özel alandaki kişilerin sorumluluğuna taşıyarak görünmezleştirdiklerini iddia ediyorum. Feminist hareketin “özel olan politiktir” mottosundan hareketle sokak köpeği sahiplenilen deneyimlerine odaklanarak bunları görünür kılıyorum. İlkin Köpek Nüfus Yönetimi Paradigmasının düzenlediği –bakmevi, toplama gibi– araçlarında ve düzenleme dışı bıraktığı müşterek yaşam alanlarda ötekileştirilmelerini ve metalaştırılmalarının travma yaratan yönlerini deneyimler üzerinden gösteriyorum. Sahiplenilen köpeklerin yaşamışlıklarını yeni sahipli yaşamlarına da taşıdıklarına dikkat çekiyorum. Sahiplenilenlerin de hiçbir kamu desteği almaksızın kendi olanaklarıyla travmaları iyileştirme ve/veya onları idare etme yönünde geliştirdikleri yöntemleri aktarıyorum. Bu süreçte sosyal çevrelerinde ve müşterek alanlarda ötekileştirilebildiklerine de dikkat çekiyorum. Kamunun bu alanda öncelikle köpeklere tekil bakacak ve onları ötekileştirmeyecek şekilde paradigmasını değiştirmesine dair vurguyu paylaşıyorum. Burada aynı zamanda sahiplendirmeyle ilgili düzenlemelerin patriarkal eşitsizlikleri pekiştirmeyip bilakis onları dönüştürecek şekilde olmasına dair taleplere de yer veriyorum.

279

Abstract

In this article, I problematize the power institutions' policy to manage the phenomenon of street dogs through adoption; I argue that they render the political, social, and economic issue invisible by moving it from the responsibility of the public sphere to the responsibility of individuals in the private sphere. Based on the feminist movement's motto that the personal is political, I focus on the experiences of street dog adopters and make them visible. Firstly, I reveal through experiences the traumatizing aspects of their marginalization and commodification both in the disciplinary means –such as the shelter and dog catching– regulated by the Dog Population Management Paradigm and in the communal spaces –such as street– left unregulated by this paradigm. I draw attention to the fact that adopted dogs carry their experiences into their new lives with their new owners, and I explain the methods that adopters have developed to heal and/or cope with their traumas by their proper means without any public support. In this process, I also draw attention to the fact that adopters can be marginalized in their social circles and communal spaces. I also refer to the emphasis on the need to change the paradigm to treat the dogs as singular without marginalizing them. I also mention the demand that regulations on adoption should not reinforce patriarchal inequalities but rather transform them.

Anahtar Kelimeler

Sokak köpeği, köpek nüfus yönetimi, sahiplenme, özel-kamu ikiliği, insanerki

Keywords

Street dog, dog population management, adoption, private-public dichotomy, anthroparchy

* Yeditepe Üniversitesi, kirazlar84@gmail.com, ORCID: 0009-0008-8142-8653.

Giriş: “Sahiplen”

Söylediğim gibi yurtdışında gelişmiş ülkelerin hiçbirinde sokaklarda sahihsiz hayvan yok. Eğer çok istiyorlarsa, gerçekten hayvan severler onlar da elini taşının altına koysunlar. Biz de destek oluruz, sahiplensinler. Sahipsiz hayvan olmasın (Yavaş, 2023).

Ankara Belediye Başkanı Mansur Yavaş başkanlığının ilk dönemini tamamlamaya yakınken basına verdiği bu demecinde, kamusal-özel ayrımını işaret eden bir hamle önermektedir. Bir belediye başkanı sokak köpeklerini, sahihsiz köpek olarak tanımlamakta ve sahihsizliği mesele olarak görmektedir. Çözüm için de köpekleri sahihsizlikten sahipliliğe, kamusal alanın sorumluluğundan özel alanın sınırlarına taşıyan ve böylece insan kişilerine sorumluluk yükleyen bir çağrıda bulunmaktadır: “gerçekten hayvan sevenler elini taşının altına koysun” ve “sahiplensinler”. Kamusal-özel ayrımı, buradaki “gerçekten” vurgusuyla pekiştirilir. Mansur Yavaş’ın “gerçekten”inin anlam dünyası oldukça yüküldür. Öncelikle *gerçeklik* bir fedakarlığın, dolaşısıyla bir bakım emeği yükünün varlığına işaret eder. Yavaş, gerçekten de bir gerçekliğe işaret etmiş olur: “Gerçekten seviyorsanız” kendi özel alanınızda sahipleneceğiniz köpeklerin bakım işlerinin yanı sıra onların travmalarını onarma ve/veya bunlarla baş etme işlerini de yaparsınız. Mesele olarak görülen sahihsiz köpek olgusunun düğümlerini çözme işi, bir kere daha –feminist birikimin gösterdiği gibi– özel alana çoktan atılmış duyguların motive edici gücüne seslenilerek yapılıyor: Seviyorsanız, yaparsınız. Burada hayvan sevenlere yönelik zaman zaman kurtarıcılık rolüyle karışık bir mecburiyet hissi de perde arkasında izlettirilir. Bu izlenti gerçekten hayvan sevene seslenir: Sen, ola ki sahiplenmezsen sevdiğin muhtemelen yurtdışındaki gibi soykırımdan (*canicide*) geçirilecek ya da onun başına kötü şeyler gelecek. Kamu akli olarak gerçek sevgiyi iş başına çağırırken onları kaybetme korkusunu bir yönetim teknolojisine (Ahmed, 2014, s. 94) çevirir.

Sokak köpeklerinin bakımı işi, Hayvan Hakları Koruma Kanunu’nda (2004, 5199 Sayılı) tariflendiği şekliyle kamusal alanın sorumluluğundadır. Ancak sahiplenmeyle, bu bakım işi, özel alandaki kişilere geçecektir. Böylece ‘gerçek hayvan sevgisi’ne sahip kişiler kamusal alandaki bir tartışma konusunu bertaraf edecektir, bu fedakarlığı yapacaktır. Politik, ekonomik ve toplumsal boyutları olan bir konu sahiplilik ilişkisinin özel alanın kapalı duvarlarıyla sadece aktörlerinin bildiği bir şeye dönüşecektir; soyutlanacak¹ (Foucault, 1995, s. 255), görünmezleştirilecektir.

“Gerçekten” kelimesi, ardından gelen “biz destek oluruz”u da boşa düşürür –ki zaten bu destek vaadinin ne yasal dayanağı vardır ne de pratik bir karşılığı. Bir köpek, sahipli statüsüne geçtiğinde sahibi onu belediye hayvan hastanelerine götüremez; sahiplenenin kendi yapabilirlikleriyle baş başa kalır. Sahiplenen kişi kendi başına yapamadığı durumlar için enformel ağlardan destek alamıyorsa, tabii ki de piyasadan hizmet satın alabilir; ancak eğer hizmet satın alacak maddi gücü yoksa, kendi yapabilirliklerin sınırlılığıyla hareket edebilecektir. Bu da sahiplenen köpeğin kimi olanaklardan yoksun kalmasına yol açabilir. Ancak bu yoksunluk

durumlarının yarattığı güvencesizlik, kamu aklı için kamu gözünden ırak olduğu sürece bir sorun teşkil etmez. O, artık sahiplenilen insan kişinin meselesidir.

Türkiye’deki sokak köpeklerine yönelik iktidar kurumlarının uygulamaları, müdahil akademik alanda işlenmiş bir konudur.² Bu yazın, birlikte yaşam mücadelesinin parçalarından biridir ve konunun politik ekonomik bağlarını gösterme açısından önemlidir. Ancak sokak köpeği sahiplenme deneyimleri, bu müdahil akademik araştırmaların ana³ konularından birine dönüşmemiştir; ne politik ekonomik bağlarıyla tartışan ne de sahiplenilenlerin deneyimlerine doğrudan odaklanan niteliksel bir araştırmaya Türkiye’yle ilgili yazında ulaşamadım. Sokak köpeği sahiplenme ile ilgili deneyim aktarımları daha çok gönüllüler arasında her zaman erişimi kolay olmayan –forum, yazışma gibi– alanlarda yapılmaktadır. Halbuki sokak köpeği sahiplenme deneyimlerini eleştirel bir bakışla görünür kılmak bunların politik, toplumsal ve ekonomik boyutlarını tartışmaya açmayı sağlayabilir ve dolayısıyla dönüştürücü mekanizmaların oluşturulması açısından bir alan yaratabilir. Bu makalede, aşağıda aktaracağım gibi bakışımı sahiplenme deneyimine çeviriyorum.

Feminist Mücadelenin Yön Göstericiliği

Peter Singer (2005) *Hayvan Özgürleşmesi* kitabına kadınların eşitlik hakkı talebiyle ilgili bir paradoyu analogiye çevirerek başlar. “Seçkin filozof Thomas Taylor”, kadın hakları mücadelesiyle ilgili yazılmış bir kitabı eleştirmek için “eşitlik savı” eğer “kadınlar için geçerli” olabiliyorsa, alaycı bir tavırla bunun pekala “köpekler, kediler [...] için de geçerli” olabileceğini belirtmiştir (s. 37-38). Singer, felsefedeki faydacılık yaklaşımından yararlanarak Taylor’ın küçümsemek için kurduğu bu tümceyi hayvan özgürleşmesiyle kadınların eşitlik mücadelesi arasında bir analogiye dönüştürür: “temel eşitlik ilkesi”, “eşit ya da özdeş muameleyi değil, eşit önemsenmeyi gerekti[rir]” (s. 39). Böylece hayvan özgürleşmesinin teorik yaklaşımını kurmak için faydacılığın yanı sıra feminist mücadelenin –hatta ırkçılık karşıtı mücadelenin– birikiminden de yararlanmış olur.

Bu makalede ben de sokak köpeği sahiplenmeyi feminist birikimden yararlanarak sorsallaştırıyorum. Öncelikle feminist mücadelenin “özel olan politiktir” mottusuyla analogi yapıyorum. Feminizmin özel olanın politik olduğuna dair yaptığı vurguyu, sokak köpeği sahiplenme deneyimi üzerinde düşünmek için ilham verici bir çıkış olarak ele alıyorum. Sahiplilik ilişkisinde iktidar kurumlarının politikalarının şekillendirici gücünü belirginleştirmek; daha ayrıntılı bir ifadeyle iktidar kurumlarının politikalarının köpekler üzerinde travmalara yol açtığını ve bu travmaları onarmak, iyileştirmek veya idare edebilmek için verilen bakım emeğinin özel alandaki kişilerin yapabilirliklerinin içine sıkıştırıldığını göstermeyi amaçlıyorum. İkinci olarak yer yer Carol Adams’ın *Etin Cinsel Politikası* (2015) kitabında da yaptığına benzer şekilde patriarkal ilişkilerle kesişmelere yer veriyorum: Patriarkal sistemde özel olana yüklenen anlam dünyasının sokak köpeği sahiplenmedeki izlerini ve örtüşmelerini serimliyorum. Üçüncü olarak feminist yöntemden besleniyorum. “Sahiplen” buyruğunun ve sahiplenme

deneyimlerini bizzat şekillendiren politik söylemler ile uygulamalar karşısında, sokak köpeği sahiplenilen insanların seslerini; onları iyileştirmek, onarmak ve travmalarıyla baş etmek için verdikleri emekleriyle ilgili ifadelerini makalenin merkezine taşıyorum. Bu deneyimleri konuşturarak onları görünür kılmayı hedefliyorum; bu sayede bakım emeği yükünün kamu tarafından şekillendirilişini ve yalnız bırakılmışlığını herkes için ulaşılabilir alanlarda tartışılan seslere dönüştürebilmeyi amaçlıyorum. Böylelikle feminizmi –Sibel Yardımcı’nın (2020, s. 93) sözcükleriyle– “başkalarıyla ilişkilerimizi” de “düşünürken, kurarken, şekillendireceğimiz bir yol olarak” düşünüyorum; bunun için de “normatif kalıplardan ve idealize edilmiş tutumlardan hareket etme”yerek “başka türlü” bir yaşam, bir “başka yer”, bir “başka zaman” inşa etmek için” politik bir dönüşümün içinde konumlanan bir bakış açısı (Harding 2020) geliştirmeye çalışıyorum. Buna göre kamu/özel ikiliğinin ötesine geçen, diğer deyişle “sahiplen” buyruğundaki özel mülkiyet ilişkilerinin değil de onun ötesine giden bir yaklaşım için sahiplenme yapmış insanların bakım emeğinin yükünü sorunsallaştırıyorum. Bu makalenin de travmatize etmeyen bir kültür ve travmaların yüküyle bunları onarma işlerini paylaşabileceğimiz bir yaşam mücadelesinin parçası olmasını diliyorum.

Beni bir araştırmacı olarak bu konuya yönelten Yulaf’la olan deneyimim. Henüz İstanbul ve Ankara Belediyeleri CHP’nin eline geçmemişken 2017 yılının Eylül ayında Yulaf, elimde bayılarak bana kendini hukuksuz bir toplamadan kurtarttırdı. Bizimle yarı evli yaşamaya başladığı bu dönemde tekrar hukuksuz bir toplama oldu, onu Kısırkaya’da buldum. Kısırkaya’da görevliler bana Yulaf’ı geri bırakmayacaklarını, ancak istiyorsam sahiplendirerek çıkartabileceğimi söylediler, ben de sahiplendirerek çıkarttım. 2021 yılında da ‘sakıncalı’ ilan edilince barınmakta tutsak kalmasın diye tam zamanlı bir şekilde bizimle yaşamaya başlaması için önlemler aldım. Yulaf’ın sahipli benimse sahip statüsüne tam zamanlı zorunlu transferimiz sonucunda, onun –zaman zaman yoğun agresiflikle dışa vurduğu– travmalarını onarmayı ve bunlarla baş edebilmeyi kapsayan birlikte yaşama deneyimimiz bu metnin düşünömsel altlığıdır. Bu süreçte kendimi yalnız ve çaresiz hissettiğim, bakım emeği yükümün arttığını düşündüğüm çok an oldu. Müşterek alanlarda Yulaf sürekli ağlayan moda geçtiğinde veya aniden saldırganlaştığında çevremdekilere durmaksızın onun hikâyesini anlatarak bir tür merhamet çağrısında bulunuyordum. Bu sayede çözülmemiş travmaları olan bir sokak köpeğiyle yaşamaya çalışırken zorlananın bir tek ben olmadığımı, bunun konuşulmayan/görülmeyen ama paylaşılan ortak bir sorun olduğunu; en önemlisi de çözemediğim durumların salt benim beceriksizliğimle alakası olmadığını fark ettim. Başkaları da benzer sorunlarla baş etmeye çalışıyordu ve benzer duygular içindeydiler. Feminist mücadelenin “özel olan politiktir” tümcesi kulağımda sürekli yankılandı. İktidar kurumları ve Mansur Yavaş gibi temsilcileri sokak köpeği sahiplenmeyi bir çözüm olarak dayattıkça sorularım büyüdü. Bu köpekler onlarda yaralara neden olan şeylerin –kaza geçirmelerinin, erken kısırlaştırılmalarının, tutsaklıklarının, terk edilmelerinin suçluları değil. Onlarda travmaya neden olan şeylerin politik boyutları var ve bu boyutlar, travmaların çözülmesini de engellemekte. Zihnimde art arda soru demetleri dolaşıyordu. Travmalarının kaynağı ve bunları pekiştiren unsurlar politikse neden her birimiz, sahiplenilen

insan bireyler olarak onarma ve bakım emeğini tek başımıza sırtlanıyoruz; neden özel alanda yapabilirliklerimizle ve neoliberal çarka para akıtarak bu işle bireysel olarak baş etmeye çalışıyoruz bunlardan ilkiydi. “Arabam yok ben veterinere nasıl götüreceğim”, “tatile nasıl gideceğim, kime emanet edeceğim” gibi pratik sorulardan hareketle neden şehir içi ve şehirler arası ulaşım araçları, parklar gibi birçok müşterek vasıtayı ve mekanı birlikte kullanmaktan men ediyoruz ikinci soru demetimdi. Son olarak bunlara kendi başıma çoğunlukla kendimi acındırma yoluyla karşılarımdan anlayış bekleme veya para akıtarak çözümler üretmeye çalıştıkça sokak köpekleriyle kamusal alanda birlikte yaşama mücadelesinin ufku, özel alanda onlarla birlikte yaşama sürecine yayılamaz mı ve kamusal destek mekanizmaları oluşturulamaz mı, diye soruyordum.

Sokak köpeklerini sahiplenin buyruğu yükseldikçe içimde dolaşan bu soru demetlerini, benzer deneyimleri yaşayan insanlarla dertleşmenin ötesine götürmeye, akademik olarak da ele almaya karar verdim. Bakışımı, başkalarının hikâyelerine yarı yapılandırılmış sorularla daha sistemli bir şekilde yönelttim. Böylece Yulaf ile birlikte yaşama deneyimimi, farklı deneyimlerle harmanladım. Onların ve sahiplendiklerinin hikâyelerini dinlemeye; böylece bunları politik, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla düşünen bir deneyime dönüştürmeye çalıştım. Ancak vurgulamalıyım ki bu makale eleştirel bir bakışla sahiplenme deneyimlerini görünür kılma yönünde devamı gelmesi gereken bir giriş niteliğinde.

Bu makale için 2024 yılının Şubat ayının sonundan Nisan başına kadar dokuz görüşme yaptım. Görüşmelerden biri, iki kişinin katılımıyla gerçekleşti ve onlardan yalnızca biri köpek sahiplenmemişti, başka insanlara sahiplendiriyordu. Yedisinde yarı yapılandırılmış sorularımı sorsam da mülakatlar kendi deneyimlerimi ve görüşlerimi paylaştığım karşılıklı diyaloglar şeklinde ilerledi. Belki de bu yüzden benim için çok sağaltıcı ve güçlendirici oldu. İkisi telefonda daha kısa görüşmeler şeklindeydi.⁴ Toplamda on insanla görüşmüş oldum, ancak bu görüşmelerdeki anlatılarda kırk iki köpeğin ismi geçti. Bunlardan on yedisinin hikâyesini daha derinlemesine dinlemiş oldum, dördü de mülakatlarımıza eşlik ettiler ve mülakatları şekillendirdiler. İki köpek hariç tümünün hikâyeleri, 2004’te Hayvanları Koruma Kanunu (5199 Sayılı) çıktıktan sonrasındaki zaman dilimine ait. Ağırlıklı olarak İstanbul’dan olmakla birlikte başka şehirlerden deneyimler de mülakatlarda geçti, bunları yeri geldiğinde dipnotta belirttim.

Makalenin ilk yarısında, tür bazlı bir nüfus politikası olan Köpek Nüfus Yönetimi paradigmasını⁵ ve Türkiye’de 2004 yılında Hayvanları Koruma Kanunuyla (5199 Sayılı) resmileşen seyrini kısaca anlatıyorum. Daha sonra bu paradigmanın yasallaşmasıyla –ilki düzenlediği ikincisi düzenleme dışı bıraktığı alanlar olmak üzere– iki konuyu sahiplendirenlerin bakış açısından yola çıkarak sorunsallaştırıyorum. İlkinde, doğrudan köpek nüfus yönetiminin –kamu kurumlarından– toplama, bakımevi gibi düzenlediği araçlarından geçen köpeklerin deneyimlerine yer veriyorum. Barınak, toplama, sağlık sorunlarını yönetme sürecinin travma yaratan yönlerinin olduğunu aktarıyorum. İkincisinde, köpek nüfusunun kent mekân politikalarıyla ilişki kurmaksızın tasarımını değerlendiriyorum. Köpek nüfus yönetimi kapsamında kanun ve ilgili mevzuat, sokak köpekleri için bakım evi gibi disiplinler mekanları düzenler. Ancak kent

mekanlarına erişilebilirliği (Donaldson ve Kymlicka, 2016) arttıracak veya mevcut birlikte yaşanan yerleri güvenceye alacak bir düzenleme yoktur. Halbuki Türkiye’yle ilgili yazında Irvin Cemil Schick (2010), Sezai Ozan Zeybek (2020) gibi birçok yazarın vurguladığı gibi sokak köpekleri ortak ve özel mekânlar ile ortamların dönüşümünden doğrudan etkilenenlerin başında gelirler. Bu başlıkta son olarak köpek nüfus yönetiminde onları ırklaştırarak metalaştıran ekonomi politikalarının engellenmediğine, ancak üretim artışı olması durumunda düzenlendiğine dikkat çekeceğim. Halbuki köpeklerin metalaştırılması travmalarının önemli kaynaklarından biridir.

Bu makalenin ikinci yarısında, sahiplenenlerin köpeklerin travmalarıyla baş etme ve iyileştirme deneyimlerine odaklanacağım. Travmalı köpeklere bakım emeğinin nasıl bir deneyim olduğunu ele alacağım. Burada sahiplenenlerin yeni evlatlarının⁶ travmalarını iyileştirme ve/veya bunlarla baş etme yöntemlerini geliştirmeye çalışırken kimi zaman sosyal çevreye ve insanerki sistemin ötekileştirici tezahürleriyle de baş etmek zorunda kalabildiklerini aktaracağım. Bunun yanında, *plansız ani sahiplenme* ile *zamanla tanışarak sahiplenme* deneyimlerinin köpeklerin güvenini kazanmak açısından farklı sonuçları olabileceğine dikkat çekeceğim. Son olarak da mülakat yaptığım bazı kişilerin “bakım emeğine kamu desteği olsa nasıl yaklaşırdınız” sorusuna verdikleri cevaplarda kamuya karşı güvensizliklerini ilan ettiklerini ve hem köpeklere tekil bakan hem de sahiplenenlerin yaşadıkları eşitsizlikleri pekiştirmeyen bir paradigma değişimine işaret ettiklerini aktaracağım.

Tür-Nüfus Olarak Köpek Yönetimi: Kamusalda Özele Geçen Travmalar

Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) ve Dünya Hayvanları Koruma Topluluğu’nun (WSPA) hazırladığı Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi’nin (*Guidelines for Dog Population Management*) yayımlandığı 1990 yılında Türkiye’de sokak köpekleriyle birlikte yaşama pratikleri, onları soykırımdan (*canicide*) geçiren uygulamalara rağmen⁷ bitirilememiştir. Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi (WHO ve WSPA, 1990), Türkiye gibi hâlâ sokak köpekleriyle yaşamaya ısrar eden ülkeler için⁸ onların kısırlaştırıldıktan, aşılandıktan ve rehabilite edildikten sonra yerine bırakılması (*catch, neuter and release, CNR*)⁹ yönünde bir düzenleme getiriyordu. Kısırlaştırarak aşırı olarak tanımlanan çoğalma, aşılayarak bulaşıcı hastalık riski (özellikle insana geçen kuduz), yerine bırakarak da öldürme-tutsaklık mevzularıyla ilgili çatışmalar halledilecekti. Köpeklerin bedenlerine yönelik yapılan disiplinler müdahaleler yoluyla onları öldürmeksizin yaşatmaya bırakacak, böylece sokak köpekleri öldürülmeleri ve sürgün edilmeleri dolayısıyla insan toplumları bağrında bir çatışma mevzusu olmaktan çıkacaktı.¹⁰ Köpek Nüfus Yönetimi’ndeki yaşatma rejiminde köpeklere tek tek sosyal bağları olan bireyler olarak yaklaşılmaz, onları –Michel Foucault’nun *Güvenlik Toprak Nüfus* (2013) derslerinde tanımladığı haliyle biyopolitikayı çağrıştıracak şekilde¹¹– tür bazlı nüfus olarak ele alan bir paradigma önerilir (Bilgin ve Özdoğan, 2021). Ancak Foucault’nun biyopolitikasından farklı olarak köpek nüfusunun parametresi insan nüfusedir: köpek nüfusunun yoğunluğu, sağlığı, davranışları ...

kendisine göre değil; insan nüfusuna atfedilen normları güvenceye alacak şekilde ayarlanır (Özdoğan ve Bilgin, 2021, s. 89). Bu anlamıyla da Köpek Nüfus Yönetimi'nin –Foucault'nun biyopolitika yaklaşımını biraz öteye götürerek– türcülüğü yeniden üreten (a.g.m.) ve insaner-kini (*anthroparchy*, Cudworth 2014, s. 28) güçlendiren bir güvenlik stratejisinin parçası olan bir paradigma olduğu söylenebilir.

1990'lı yılların özellikle sonlarına doğru İstanbul'da bazı ilçe belediyeleri, Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi'ndeki önerilerin öncü denemelerini –yasa öncesi– kısmen de olsa uygulamaya koymuşlardı (bkz. Sungurbey, 1993; Topçuoğlu, 2010). Bazı gönüllüler de fiilen kısırlaştırma, aşılama ve yerine bırakma uygulamalarını icra ediyorlardı (N.S. ile mülakat, 09.03.2024). Ancak kısırlaştırma ve aşılamamanın yapıldığı yerlerde bile belediye eliyle toplamalar ve öldürmeler hâlâ devam ediyordu. 2004 yılında Hayvanları Koruma Kanunu'nun çıkması, bir yüzyıldan fazla süren sokak köpeği soykırımını (*canicide*) son bulmasını öngördüğü için bir kazanım gibiydi; çünkü yasada “Sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamlarının desteklenme”si gerektiği yazılmıştı.

Söz konusu kanunda, köpeklerle onları insana veli statüsünde bağlayan iki yaşatma rejimi sunulmaktadır: ya özel kişilerin ya da kamu kuruluşlarının himâyesinde yaşamak. Sokak köpekleri kamu himayesindedirler. Kamuda da yerel yönetimlere (belediyeler) *kısırlaştırılan, aşılanan ve rehabilite edilen sokak köpeklerinin yerine bırakma* görevleri isnat edilmiştir. İlçe belediyelerin bir kısmı Veteriner İşleri Müdürlüğü kurmuş; bir kısmı da Sağlık İşleri, Çevre Koruma Müdürlüklerini veteriner işleriyle yetkilendirmişlerdir. Sokak köpekleriyle ilgilenen müdürlüklerin isimlerinden hareketle bile köpeklerin kültürleri olmayan salt biyolojik varlıklar olarak kavramsallaştırıldığını ve sağlık sorunu çerçevesinde yönetilmek istendiğini çıkartabiliriz. Diğer bir deyişle –hayvan çalışmalarının da işaret ettiği (bkz. Özdoğan, Tatari ve Bilgin, 2021) üzere– her bir köpek topluluğunun kendi kültürünün olabileceği; her birinin kendi normlarını oluşturabileceği veya tek tek farklı davranabilecekleri göz ardı edilmiştir.

Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi'nde sunulan paradigma, Hayvanları Koruma Kanunu'yla (2004, 5199 Sayılı) resmileştikten ve belediyeler eliyle icra edilmeye başlandıktan sonra, kanunun sokak hayvanlarıyla ilgili öngördüğü neredeyse hemen her madde hayvan hakları aktivistleri ve gönüllüleri tarafından eleştirilmiştir: köpek başına düşen veterinerler de dahil olmak üzere sağlık hizmetinin ve bakım emeğinin yetersizliği; bakım evlerinin önemli bir kısmının toplama kampları olması; kısırlaştırmaların-aşılamaların ve yerine bırakılmaların öngörüldüğü şekilde yapılmaması ya da itilafa konu olacak şekilde yapılması; gönüllülerle işbirliğine girilmemesi; bürokrasiye takılmaları.¹² Kanunu uygulamaya ve hatta zaman zaman kanunu dönüştürmeye çağrıyla birleştirilen bu itirazlar, benim mülakatlarımda da sık sık değinilen konular oldular. Araştırmamın ana konusunun sahiplenme deneyimi olduğunu söylediğim halde, sokak hayvanlarına yönelik belediyelerin uygulamalarının şiddet silsilesi olarak vuku bulması ya da uygulamaları olumlu yönde değiştirmek için verdikleri emekler mülakatta merkezi bir yerde durdu.

Şimdi köpek eğitmeni işçilere eğitim veriyor zapturatsız tutmak [...] [eğitmen] Bulut eğitimde köpek gibi yatıyor, zapturaptı kendine geçiriyor, “sık” diyor. İşçi “yok sıkamam” diyor. [Eğitmen] “Niye?” diyor: “Canın acır” diyor. “O zaman canını acıtmayacak şekilde” [...] “Adam olur mu, sen canlısın” diyormuş. Bunu bile duydum (N.S. ile mülakat, 09.03.2024).¹³

Eğitim alan, eğitmene “sen canlısın” diye itiraz ederken insanı hissedebilen olarak tanımlanmış olur –ve tabii ki de bu itirazın onu öteki kategorisinde görmemesiyle ilişkili olduğunu göz önünde bulundurmamak gerekir. Bu itirazdaki “sen canlısın” ifadesi sokak köpeğini canlı dünyasının sınırlarının dışında bırakır; dolayısıyla o, acı duyamaz. Bu aktarımı, kolaylıkla insan-doğa ayrımının ne kadar normatifleştiğiyle ilgili bir teorik çıkarımın altına yerleştirebiliriz. Ama benim burada dikkat çekmek istediğim konu, bunun ne zaman kim tarafından söylenebildiğiyle ilgilidir. Hayvanları Koruma Kanunu (2004) ikinci on yılına girerken toplama ekiplerinde çalışan görevlilerden biri, çekinmeksizin eğitmene köpekleri cansız olarak gördüğünü imâ edecek bir tümce kurabilmiştir. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği (tarihsiz ilgili toplama ekiplerinin ehil kişilerden oluşmasını şart koşar (Mad. 20, (a) bendi). Buradan köpekleri canlı olarak görmenin bu ehliyetin kapsamına girmediği çıkarsanabilir. Buna ek olarak çalıştığı sürece de köpekleri canlı olarak görme ehliyetini de edinemediği düşünülebilir.

286

Başka bir görüşmecim (Melis Güneş ile mülakat 15.03.2024), dört aylık bir yavru köpeğin (Paşa) barınağa girdiğini haber aldığı anda hastalık kapacağı kaygısıyla onu bir an önce dışarı çıkarmak için geçici bir ev aradığını anlattı. Ancak o daha geçici yuva bulamadan, dört beş gün içerisinde yavru gençlik hastalığını kapmış bile. Melis Güneş, yavru köpeğe hastalandıktan sonra özenle bakılmadığını ve tedavisi için gerekli olan ilaçları temin edebilmek için bürokratik yapılanmayla uğraşmak zorunda kaldığını anlattı:

Belediye gençlik hastalıklarının ilaçlarını temin etmiyor. [...] Ben bir sürü yazışma, bir sürü telefon görüşmeleri, onun kapısını çal, bunun kapısını çal, ilaçları bir an önce temin etmem gerekiyor; çünkü bir gönüllü olarak benim cebimden alma imkânım yok, [...] halihazırda baktığım bir sürü sokak hayvanı var. Belediye bana bu konuda kolaylık sağlaması gerekirken ben bir sürü yazışmalar yaparak, bir sürü telefon görüşmeleri yaparak ilk posta ilacı temin ettim; [...] ama üç dört doz gerekiyor. İkinci doz için aynı serüven. Daha bitmeden üçüncü dozun yazışmaları [...], aynı zamanda [...], dışarıdan yiyecek götürüyorum, [...] fakat kaldığı ortam steril [...] olmadığı için ne kadar ilaç verirse [verelim] hayvanın psikolojisi günden güne düşüyor [...]. Karanlık bir oda, soğuk; hayvan hasta olduğu için sürekli dışı yapıyor ve dışıkların içinde kalmak zorunda. İki aya yakın uğraştık, hatta belki üç aya yaklaşmıştık, hayvan ölmek üzereyken çıkarttık ve kurtardık. [...] Tedavi gören bir canlının el bebek gül bebek bakılması gerekiyor. Hayvan çok kendi dışkısının, kakasının içerisinde kalıyor. [...] Belediyenin yasal görevlerinden biri sağlık hizmeti vermek, ama ben ilacı temin etmek için inanılmaz telefon görüşmeleri, sinir stres sahibi oluyorum. Işık istiyoruz, ışık takalım. “Uyumuyor”. “Hayır uyumuyor” değil. Hayvanı ben biliyorum, hayvana ben bakıyorum, siz maaş aldığınız için bunu yapıyorsunuz; ama empati yok (M.G. ile mülakat, 15.03.2024).

Kanun sokak köpeklerinin yaşamlarının desteklenmesini önerse de onlara birey olarak bakan bir dil örmez. Belediyelerin önemli bir kısmı, kurumsal yapılanmalarını köpeklerle tek tek “el bebek, gül bebek bakılma” sının önünü açacak şekilde düzenlememiştir. Yasadan icracısına kadar –mücadelelerle kazanılmış münferit yerleri saymazsak– hemen hemen hepsi, Köpek Nüfus Yönetimi (1990) kitapçığındaki paradigmayı, köpekleri insan topluluğundan nüfus olarak ayırıştıran söylemin rehberliğini bizzat uygular. Köpekler, *öteki türe* ait bir nüfusun içindedirler.

Burada başka bir ikilik daha vardır: Köpeklerin yaşamlarını kendi içinde kamu ve özel diye ikiye böler. Bunun yasadaki ifadeleri sahipli ve sahipsizdir. Buna göre, sahipsiz olan kamu alanında, sahipli olan ise özel alandadır.¹⁴ Sahiplendirme uygulaması ise kamu sorumluluğundaki bir köpeği özele, yani sahipliliğe transfer eder. Ancak, burada işletmeye çalışılan kamusal-özel ayrımını sahiplenilen köpekler kırarlar; yaşamışlıklarıyla bu ikili ayrımı geçişkenleştirirler: “Travma üstesinden gelenine kadar bizi geçmişe hapseder” (Maté ve Maté, 2023, s. 32), “diğer tüm olaylara tahakküm eder” (s. 28). Böylece “şimdiki anın zenginliklerini bizden çalar, kim olabileceğimizi sınırlar” (s. 32). Köpeklerin çözülmemiş travmaları sahipli yaşama geçerken “hadi arkada bırakın” denilebilecek bir şey değildir; sahipli döneme taşınırlar. Bu yüzden de sahiplenme, geçmişle ilişkilidir.

Bu ilişkiyi, yukarıda görüşmeci Melis Güneş’in (mülakat, 15.03.2024) büyük bir mücadeleyle yedi sekiz aylıkken barınaktan salınmak üzere bırakılacakken sahiplendirdiği Paşa’nın sahipli yaşamında izleyebiliriz. Paşa barınağa düştüğünde henüz çok küçükmiş, ancak ondan önceki dönemi de kolay olmamış; işkence görmüş ve bu yüzden cinsel organını kaybetmiş. Barınaktan yeni sahibine geçtiğinde ise bir yaşına yakınmış. Dolayısıyla ilk sosyalleşme evresinin önemli bir kısmını barınakta, bunun bir kısmını da izole ve kötü koşullarda geçirmiş. Paşa’nın yeni ev annesi Selin Hanımeli (ile mülakat, 02.04.2024), gençlik hastalığına bağlı tiklerin Paşa kendisine geldiğinde oldukça azalmış olduğunu söyledi. Bununla birlikte insansız kalmaktan çok mutlu olmadığını ve sosyalleşirken sorunlar yaşadığını da belirtti: Paşa sevgi gösterirken bedenini kontrol edemiyor; can acıtabiliyor ya da buna yol açabiliyor; başka bir dört ayaklıyla yaşam alanını paylaşmak istemiyor; kedileri kovalıyor, diğer köpeklerin yemeklerini yiyor; alanında tek olmak istiyor (M.G. ile mülakat, 15.03.2024).

Melis Güneş (mülakat, 15.03.2024), sokakta baktığı köpeklerden birinin sakatlanmasından sonra benzer bir bakım eksikliğini bir kez daha yaşamış. Melis Güneş, Güçlü’nün ön patisinin kırıldığını fark etmiş ve ürkek olduğundan onu kendisi tutamadığı için belediyeden yardım istemiş. Belediye ekibi, kırık ayağı olan köpeği demir çubukla Melis Güneş’in gözü önünde sürükleyerek arabaya bindirmiş. Büyükşehir Belediyesi veterinerleri parçalı kırık teşhisi koyarak başarılı bir ameliyat yapmışlar. Sonra da bakımı için ilçe barınağına göndermişler. İlçe barınağında ise

ameliyat edilen bacak şişmeye başladı ve basketbol topu kadar oldu [...] omuzundan itibaren. [...] Buna neden müdahale etmiyorsunuz [...dediğimde] bana bir reçete gösterdiler: İBB, 15 gün sonra kontrol edilmesi lazım. [Ancak] üçüncü gün bacak böyle olmuş [şişmiş]. Acele gitmesi gerekiyor ama prosedüre takılıyor, gidemiyor, gönderemiyorlar. Belediye veterineri bana şeyi söyledi: bu hayvanı buradan bir an önce çıkart, yoksa ölecek! Ben nasıl organize olmam gerektiğini bilemedim, araba buldum, belediye araba sağlamadı. [...] insan emeği gücü sağlamadı, [...] hayvanın ağzını bir şekilde bağladım; çünkü travmalı. [...] Battaniyeye sardık, arabaya bindirdik, kliniğe götürdük, kliniğe girdiğimiz anda üç tane hekimi ısırıldı. Derken kurtaramadık bacağı, bacağı kesildi. (M.G. ile mülakat, 15.03.2024).

Sadece patisi kırık olan Güçlü'nün, ameliyat sonrası bakım eksikliğinden dolayı bütün bacağı kesilmiş. Akabinde Melis Güneş (mülakat, 15.03.2024), Güçlü artık sokakta yapamayacağı için onu masraflarını kendi karşıladığı bir bakım evine yerleştirmiş. Melis Güneş, Güçlü'nün bir senedir bakım evinde kaldığını; ama hâlâ ürkek olduğunu, insanlara yaklaşmadığını aktardı: “Melankolik takılıyor”, “engelli kaldı, çete arkadaşları dağıldı” (M.G. ile mülakat, 15.03.2024).

Paşa'nın ve Güçlü'nün barınaklarda yaşadıkları, istisnai vakalar olarak düşünülebilir. Ancak barınakların köpekler için travma kaynağı olmasının sağlık alanıyla sınırlı olmadığına dair anlatılar da var. Anadolu yakasından bir görüşmecim Nehir Sal (mülakat, 09.03.2024), eşiyile birlikte kendi bulunduğu muhitte on yıllardır bir barınağın gönüllüsü olarak çalışıyor ve başka gönüllülerle birlikte barınağın şartlarının iyileştirilmesi yönünde olumlu sonuçları olan organizasyonlar yapmış. Herkül de bu barınakta iki yıldır kalan köpeklerden biri. Isırdığı için “sakıncalı” ilan edilmiş ve serbest bırakılmamış. Altı yıl önce Herkül'ün barınakta kaldığı alana yasaklı ırk ilan edilen köpeklerin yerleştirilmesi kararı verilince, Nehir Sal eşiyile birlikte onu evlat edinmiş. Nehir Sal (mülakat, 09.03.2024), eşinin bir keresinde Herkül arabadayken barınağa uğramak zorunda kaldığını ve arabadayken uğramanın bile Herkül'ün psikolojisini oldukça bozduğunu söyledi: “Bütün gün titredi”. Bu yüzden onunla barınağa gelemiyorlar.¹⁵

Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi (1990) ve Hayvanları Koruma Kanunu'nda (2004) köpek nüfusunu düzenlerken onların müşterek alanlardaki yaşamlarının niteliklerini arttıracak bir politika önerilmez. Kanunda geçen “yaşamlarının desteklenme”si ibaresine (2004, 5199 Sayılı Kanun) uygun bir şekilde kentlerdeki ortak ile özel alanlar düzenlenmesi ve köpeklerin strese girmesine neden olan sorunların çözülmesi için mekânsal düzenlemeler yapılması öngörülmez. Köpeklerin temsili, *kentsizdir*. Sue Donaldson ile Will Kymlicka'nın *Zoopolis* (2016) kitabında belirttiği gibi, onları topluluğun parçası yapacak –örneğin toprak alanların çoğaltılması, özgürce koşturabilecekleri geniş alanların olması gibi– kamusal düzenlemeler buyurulmaz. Kanunda (2004, 5199 Sayılı) sokak köpekleri tanımlanırken de benzer bir mekansızlaştırma vardır. Onlar sahipsizdir, sokak köpeği değil; böylece sokak köpeğindeki sokak kelimesi atılarak mülkiyet vasıtasıyla kurulan bağ öncelenir ve böylelikle özne olarak müşterek alanlara aitlikleri silinir. Temsilen sokaktan, kent mekanından mahrum bırakılırlar.

Motorlu araçların yoğunluğu ve hızı, örneğin, köpeklerin müşterek yaşama erişebilmesini engelleyen, hatta onların ölümüne ve ciddi yaralanmalarına sebep olan unsurların başında gelir. Plansız şekilde gerçekleşen *ani sahiplenmelerin* bir kısmı da bir köpeğin trafikte yaralanmasına tanıklık ya da yol kenarında yaralanmış, sakatlanmış halde bulunması sonucunda gerçekleşmektedir. Görüşmecilerimden Sait Kumcu'nun (mülakat, 23.02.2024) Ufuk'la ilişkisi acı bir freni duymasıyla başlamış. Sait Kumcu, 2017 yılında sahil yolunda kız arkadaşıyla bisikletle giderken, Ufuk'a çarpan şoförün, "hastaneye yetişmem gerekiyor," diye onu bırakıp gidişine tanık olmuş. Bunun üzerine Ufuk'u ilkin veterinerine, veterinerin yönlendirmesiyle de barınağa götürmüşler. Üç gün sonra barınağa gittiklerinde onu kendi dışıkları içinde hâlâ operasyon geçirmemiş bulunca sahiplenerek çıkarmışlar ve akabinde, tedavisini yaptırmışlar. Başka bir görüşmecim, Yasemin Özlü de (mülakat, 01.03.2024) 2021 yılında sahiplendiği Tosun'un geçmişini ararken onun araba kazası geçirmiş olduğunu öğrenmiş. Bir komşusu Bursa otobanında ön ayakları kırık bir şekilde onu bulup tedavi ettirmiş, sonrasında evine götürmüş, ama diğer köpekleriyle anlaşamayınca o da evden kaçmış.

Görüşmecilerim köpeklerin kentlerle yeniden bütünleşmesini engelleyen gürültü kirliliğine ve kentsel dönüşüm uygulamalarına değindiler. Maya Petek (mülakat, 23.03.2024) sekiz-dokuz aylıkken sahiplendiği Mars'ın herhangi bir kamyon, helikopter, motosiklet sesi duyduğunda olduğu yerde kilitlenip hareketsiz duruma geçtiğini anlattı. Irmak Yel de (mülakat, 14.03.2024) kentsel dönüşümün, uygulandığı yerlerde, sokak köpeklerinin mevcut yaşam alanlarından sürülmesine neden olduğuna değindi. Lulu'nun yaşadığı otopark, rezidans inşası için perdeyle çitlenmiş. Lulu her zamanki gibi yaşadığı yere girmek istemiş, ancak güvenlik içeri girmesine izin vermeyince o da çit perdelerinin aşağısından geçmeye çalışmış ve sırtını yırtmış, yaralanmış. Irmak Yel ve eşi, Lulu'yu tedavi ettirdikten sonra eve almışlar (mülakat, 14.03.2024). Benimle birlikte yaşayan Yulaf da kentteki güvenlik politikalarının yoğunlaşmasının bir tezahürü olan silahlı üniformalı erkeklerin sayısının yakın çevremizde artmasından olumsuz etkilenmişti. Muhtemelen önceki toplama deneyimlerinden kaynaklı olarak üniformalı silahlı erkeklere –onlar hiçbir şey yapmasa bile– saldırgan davranabiliyor, botlarını parçalamaya çalışabiliyordu. Dışarı çıktığımızda onlardan sakınacak yer bulmakta güçlük çekiyorduk. Zira Köpek Nüfus Yönetimi'nde köpeklerin *kentsiz* temsili müşterek alanları onları strese sokmayacak, bu alanlardan mahrum bırakmayacak; onların ölümlerine veya yaralanmalarına sebep vermeyecek şekilde organize eden politikaların geliştirilmesi ufkundan kopartmaktadır.

Hayvanları Koruma Kanunu'nun (2004, 5199 Sayılı) ticaretle ilgili olan üçüncü bölümünde "ev hayvanlarının üretimi" (Madde 10) diye bir tamlama geçer. Buna göre, ancak "Bakanlıkça izin verilen ev hayvanı üretim yerlerindeki kedi ve köpeklerin satışı yapılabilir" (Madde 10). Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi bazı 'tehlikeli' olarak tanımlanan (burada bedenlerinden hareketle köpeklere bir tehlikelilik yüklediğine dikkat edilmelidir) ırkların 'üretilmesini' ve ticaretini yasaklasa da (Geçici Madde 3 – [Ek:9/7/2021-7332/15 md.]) bunların dışındakiler 'üretilebilir' ve satışı yapılabilir. Pazardaki başka metalarda olduğu gibi köpek

üretiminde de ticaretinde de yasal olmayan yöntemler işlemektedir. Görüşmecilerimden ikisi yasa dışı köpek ticaretinden kurtarılmış köpekler sahiplenmişlerdi. Bu görüşmecilerden Gizem Yıldız, henüz on günlükken kaçak yollarla ülkeye sokulmak istenirken görevliler tarafından arabanın kapı ceplerinde bulunup barınağa götürülen bir yavruyu sahiplenmiş. Gizem Yıldız, Pelin tehlike arz etmeyen durumlarda dahi ansızın ısırabildiği için onu iyileştirmek üzere terapi desteği almış. Veteriner bu durumu, muhtemelen anne sütü emmediği ve ilk sosyalleşme evresini kapalı yerde ve barınakta geçirdiği için beyninin sosyal kısmının gelişmemesiyle açıklamış (G.Y. ile mülakat, 14.03.2024). Başka bir şehirde oturan Selin Hanımeli ise Paşa'nın hikâyesini anlatırken kaçak hayvan ticareti sırasında aşıktan kemikleri sayılan iki terrieri –baba ve kızı– evlat edindiğini aktardı. Onları veterinerlere götürmek için arabanın bagajına koymak istediğinde her ikisi de direnmiş, bunun üzerine bagajdan korktuklarını anlamış. Götürdüğü veterinerse, babaya pek yaşama ihtimali vermemişse de o, yaşama tutunmuş. Selin Hanımeli babanın hâlâ çok yemek yediğini, hatta öyle ki sahiplenmesinde aracı olan arkadaşın “biraz diyet yapsak mı” dediğini söyledi (S.H. ile mülakat, 02.04.2024).

Gizem Yıldız ve Selin Hanımeli gibi görüştüğüm kişilerin bazıları, planlı bir şekilde barınaktan veya sokakta bakıldığı yerden gönüllüler aracılığıyla, köpekle önceden herhangi bir tanışıklık ilişkisi olmaksızın sahiplenmiş insanlardı. Köpeklerin barınaklarda yaşam koşullarının kötülüğü ile ilgili hayvan hakları aktivistlerinin söylemlerinden etkilenmişlerdi. Diğer bir kısmı ise yaralamalı kazaya tanıklık, sokakta ölümle tehdit edildiği için sokaktan çekmek, mevcut bakan kişinin sistematik şiddeti, terk edildiğini veya terk edileceğini fark etme gibi aslında hiç de planlı olmayan ve kaybetme kaygısına ve hatta korkusuna dayanan bir şekilde köpek sahiplenmişlerdi. Bir köpeğe nasıl bakılacağı konusunda daha önce hiçbir fikri olmayan Melis Güneş (mülakat, 15.03.2024), eski erkek arkadaşı köpeğe şiddet uyguladığını için onu ondan almıştı. Irmak Yel, erkek arkadaşının terk edilmiş bir köpek bulmasıyla sahiplenme yapmıştı (mülakat, 14.03.2024). Sait Kumcu (mülakat, 23.02.2024) 2017 yılında Ufuk'un araba kazası sonrası barınak köpeği ameliyat etmediği ve bakımını ihmal ettiği için sahiplenmişti. Betül Toprak (mülakat, 02.03.2024) öncesinde iki kez (ormana ve barınağa) terk edilmiş yavru köpeği geçici yuvasında hasta görünce veterinerlere götürmüş ve içinin rahat ettiği bir kimse bulamayınca sahiplenmişti. Ben de Yulaf'ı Kısırkaya'da ölmesin¹⁶ diye sahiplenmiştim. Dolayısıyla –planlı ya da plansız ani yapılan– sahiplenmenin motivasyon kaynaklarından en önemlilerinden birinin, köpeklerin kamusal alanın sorumluluğunda olduklarında güvende ve mutlu bir şekilde yaşayamayacakları olduğunu belirtebilirim.

Yeni bir Yaşam: İyileşme Yolunda Bakım Emeği

Isabelle Stengers, Émile Hache'nın *Résister au désastre* kitabında altermondalist hareketle ilgili sorusuna cevap verirken, bu hareketlerin başka bir dünya imgesindeki katılımcılarını çoğalttığını (*repeupler*), ortamımızda yaşayan diğer varlıkları bu imgeye dahil ettiğini anlatır (2019, s. 16-19). Mücadeleyle iyileşmenin (*guérison*) bağlantısına, beraber iyileşmenin zorunluluğuna

dikkat çeker. Planlı ya da plansız bir şekilde gelişen travma geçmişi olan sokak köpekleriyle yaşama deneyimi de yıkımların ortasında beraber iyileşme, iyileştirme denemesi gibidir. Bu iyileştirme tıpkı Stengers'ın dikkat çektiği gibi mücadeleyle bağlantılıdır. Bu mücadele bazen aileye, bazen zabıtaya, bazen bir restorana, bazen belediyelerin park bahçe görevlilerine, bazen de kendi konforuna (B. T. İle mülakat, 02.03.2024) karşıdır. Söz konusu mücadeleyle bu alanları dönüştüren veya bunların sınırlarında dolaşan yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkar:

Bir kere aldın mı onu sokaktan alıyorsan belki bebeklikte değil, hani [...] en az on seneni onun için değiştireceğini, hayat tarzını değiştireceğini, yeni bir hayat tarzı edineceğini, alışkanlıklarını daha düzenli yapman gerektiğini bileceksin. [...] Bir yere gidiyorsun, gece orda kalayım diyeceksin, diyemeyebilirsin ya diyemezsin eğer birisi gelip senin aldığın köpekçığının yanında oturmayacaksa. [...] senin ona dönmen lazım. [...] sabah çıkarman lazım. Artık sen ikiniz de özgür değilsiniz aslında, ama bunu isteyerek ve bilerek severek yapmak lazım (Y.Ö. mülakat, 01.03.2024).

Yulaf'ı Kısırkaya'dan sahiplenerek çıkardığımda, onunla yarı evli bir yaşam tarzı edinmiştim. Akşam yemeğini evde, sabah açmasını ise eve dönüş yolunda oynayarak yiyordu. Sabah 11:00 gibi de dışarıdaki bilumum randevusuna gitmek için hareketleniyordu. Sabah yolumuzda kâğıt toplayıcısıyla, hamalla veya onun sakıncalı olarak gördüğü eli torbalı erkeklerle karşılaşmamışsak onu idare edebiliyordum. Kayışlıyken gerginlik seviyesi çok yükseliyordu; normalde saldırmadığı oyun arkadaşlarına karşı bile sabırsız olabiliyor, dışarıdaki herhangi bir şey onun agresifleşmesi için bir neden olabiliyordu. Bunun için yolun ilk kısmını kayıtsız, ikinci kısmını –hamalların ve motorize taşıtların yoğunlaştığı yeri– ise kayışlı gidiyorduk. Tam zamanlı benimle yaşama zorunluluğu ilan edildiğinde (yoksa barınaktan çıkarmayacaklarını söylemişlerdi), bütün hayatı benim programıma bağlı hale geldi. Dışarı çıktığında benim kontrolümde olmak zorundaydı. Bunun kayışlı olması işimizi zorlaştırıyordu. Eğer onu gerginleştirebilecek şeyle burun buruna gelmişsem, suratını ya kollarımın arasına ya da bacaklarımın arasına alıp ona güzel şeyler söylüyordum. Ama onun agresiflik seviyesini düşüremiyor, sakın kalmasını sağlayamıyor, sadece başkalarına zarar vermesini engelleyebiliyordum. Depar atabileceği, oradan oraya hoplayabileceği bir bahçemiz olsa da Yulaf uzun yürüyüşleri seviyordu ve kebaççılıyla, dönercileriyle randevusu vardı. Evde kaldığı için bunlardan mahrum kalıyor, dışarı tek başına çıkmak istiyordu. Ben de onu eve kapatmış gibi hissediyordum. Bir yandan Covid 19 salgınıyla çakışan doktora tez sonrasını planlamaya çalışıyordum, bir yandan da insan çocuğum ve diğer bakım işlerim vardı. Kendimi çok yüklenmiş ve yetersiz hissediyordum. Ablamın bulduğu terapistle, Yulaf'ı terapiye hazırlamak için online eğitim almaya başladık. Ama Yulaf buna da direniyordu. Terapistin ödül maması fikrini, heyecansız ve gereksiz olarak karşılıyordu. Yemese de olur gibiydi. Terapistin verdiği sakinleştirici ilaç ise sadece benden kaçmasını sağlamıştı. Yulaf'a benim özel alanımda sunmaya çalıştığımız güvenli ortamın yetmediğini, sevgimizin de onu iyileştirmedeğini, terapi denemelerimin de ilerlemediğini, hatta ilişkimizi bozduğunu düşünüyordum. Yeni bir hayat tarzı oluştururken mülakat yaptığım gö-

rüşmecilerime de köpeklerin travmalarını nasıl onardıklarını, bunlarla nasıl baş ettiklerini ve baş ederken hayatlarını nasıl dönüştürmek zorunda kaldıklarını sordum.

Betül Toprak (mülakat, 02.03.2024) da benim gibi Pasta'yla tedrici bir geçiş süreci yaşamış. Sahiplendiği diğer bir köpek Özgür'le gezerken tanıştıkları Pasta, altı aylıkken sahile atılmış ve "pek de güzel şeyler yaşamamış". Zamanla Pasta onlara hemen hemen her gün eşlik etmeye, kapılarının önünde yatmaya başlamış. Pasta'nın sevmeyenleri onu yok etmekle, öldürmekle tehdit ettikleri için Betül Toprak, onu saklamak gerektiğini ancak bunu "onu zorlayarak" yapamayacağını fark ettiği için acele etmemeye karar vermiş. Bir gün Pasta yaralanınca başka bir arkadaşının yardımıyla kucakta onu eve taşımışlar.

Sonra baktı ki ben zorlamıyorum, gündüz gezmeye gitmek istiyordu çünkü ritüelleri vardı, benim onu terk edip etmeyeceğimi bilmediği için de hemen yerini bırakmak istemedi [...] Bir yeri var, arkadaşlar arasında [...] ünü var, nişanı var. Girip eve yedi yirmi dört kalsa, ben onu altı ay sonra bıraksam, oraya geri dönmesi çok zor, aralarına almayabilirler o şekilde (B.T. ile mülakat, 02.03.2024).

Pasta yarı evli yaşama geçtikleri zamanlarda akşamları Betül Toprak'ı ya iş çıkışında ya da evin kapısında bekliyormuş. Betül Toprak ona alışkanlıkları düzenleştiren, güvenli ve temiz bir ev sunarken özgürlüğünü elinden almadan ona sabırla yaklaşan ve onu sevip öpüp okşayan bir yaşam sunmuş. Bununla birlikte Betül Toprak, Pasta'nın terk edilmeyeceğine ikna olmasının ve bunun sonucunda tam zamanlı bir şekilde onlarla yaşamaya geçmesinin iki yıl sürdüğünü belirtti:

Bir baktı ki ben onu bırakmayacağım. Yemekleri çok güzel, kendim yapıyorum. Birlikte çarşıya gidiyoruz, alışveriş yapıyoruz, geri geliyor. Bir böyle bir forsu yükseldi. [...] hava bin beş yüz olunca günün birinde gitmedi. Sabah, bizle birlikte yukarı geldi, bir daha da gitmedi. O günden beri birlikte yaşıyoruz (B.T. ile mülakat, 02.03.2024).

Pasta'nın hikâyesinden görebileceğimiz gibi Mansur Yavaş'ın tümcelerinde geçen "sahiplenin" buyruğunun dayattığı anilik, her durumda mümkün olabilen bir şey değil. Tersine sokakta daha önce tanışmış olmak, beraber zaman geçirmek ve köpeklerin yarı evli yaşamasına alan açmak güven ilişkisinin de oluşmasını sağlayan ve köpeklere "müşterek sınırları müzakere etme" (Donaldson ve Kymlicka, 2016, s. 146) fırsatı sunan, onları gözetin ve dolayısıyla fail kılan bir süreç. Bu karşılıklı faillğe açık ilişki köpekler için iyileşme yönünde olumlu katkı verebiliyor. Betül Toprak, Pasta'nın şuurunu kaybettiği agresif halleri için herhangi bir özel eğitime ya da terapi desteğine başvurmamış. Ancak birlikte yaşamaya başladıktan sonra agresyonunun oldukça azaldığını ve Pasta'nın onun sözünü dinlediğine dikkat çekti. Örneğin, herhangi bir durumda yanına gelmesi için ona seslendiğinde polis köpeği gibi yanına gelip

kendisine yapıştığını aktardı. Yine de gezdirirken onu agresifleştirecek herhangi bir durumla karşılaşmamak için etrafı sürekli “scan” ettiğini ve hareketlerine vakıf olacak bir mekanizma geliştirdiğini de vurguladı. “Onun bedeninden ne yapacağını” anlayabilecek bir vakıflık edinmiş. Çünkü onun artık kendisinin sorumluluğunda olduğunu belirtti (B.T. ile mülakat, 02.03.2024).

Dışarıda birlikte gezerken etrafını düzenli olarak köpeği olacak bir şey var mı yok mu diye kolaçan etmek, başka görüşmecilerimin de benim de benimsediğim bir yöntem. Gizem Yıldız (telefon görüşmesi, 14.03.2024) dışarıda 360 derece sürekli etrafına baktığını; tabii bunun da kendisini strese soktuğunu, böylece de Pelin’in de stres seviyesini arttırdığını anlattı. Ancak önlem alırsa daha iyi idare edebildiğini bu yüzden bundan vazgeçmediğini de ekledi. Melis Güneş de dışardayken Cesur’u göz hapsinden asla ayırmadığını, çünkü yerden yemek yemesini engelleme, bir çocuk gelirse yanında sakin kalması sağlama gibi durumlar için dikkat etmesi gerektiğini belirtti (M.G. ile mülakat, 15.03.2024). Şiran Nazım (mülakat, 09.03.2024), arka ayaklarında yürüteç olan İtir’in kendisine beş yıldır kayış takılmasına izin vermediğinden –öyle ki takıldığında yemeden içmeden kesildiğinden, oturduğu yerde kalıverdiğinden– gezdirirken onun sevmeyebileceği şeylere karşı “doğallığında tarama” yapmaya başlamış. Fark ettiği anda yürütecin yönünü değiştiriyorlarmış. Bu anlatılardan hareketle travma geçmişi olan bir sokak köpeğiyle yaşamının onların hassasiyetlerini öğrenebilmeyi, bu bilgiden hareketle kamusal alanda olup bitenlere onların gözünden bakabilecek ve önlem alabilecek becerileri geliştirmeyi gerektirdiğini belirtebilirim.

Görüşmecilerim arasında köpeklerin agresyonunun kimi durumlarda bizzat kendilerine veya sevdiklerine de yönelebildiğine dikkat çekenler oldu. Nehir Sal (mülakat, 09.03.2024), Herkül’ü uykusunda sevdiğinde onun kesinlikle kendisini dahi ısıracağını, bu yüzden onun kurallarına uymanın çok önemli olduğunu belirtti. Lunaparkta doğmuş ve genç yaşta hastalanmış Bendeniz için de Irmak Yel (mülakat, 14.03.2024) benzer bir ifade kullandı: “Onun bir kılavuzu vardı, onlara dikkat etmezsen kesin ısırılırdın”.

Bu becerilerin arasına, köpeğin geçmişine yönelik çıkarımlarda bulunma becerisini de ekleyebiliriz. Daha önce de belirttiğim gibi sahipliliğe geçerken köpekler, çözülmemiş travmalarını yeni evlerine taşırlar; sahiplilik bu açıdan travmalardan bir kopuş garantisi değildir. Köpeklerin hikâyelerini, travmalarının ne olduğunu bilmek veya tespit edebilmek, iyileşme ya da onarım yolunda daha sonuç alıcı yaklaşımlar geliştirebilmek için önemli. Bu yüzden sahiplenme deneyimi, çoğunlukla geçmişe yönelik çıkarımlarda bulunma sanatı da: muhtemelen arabadan atılmış, muhtemelen cinsel şiddet görmüş... Ancak travmasının ne olduğunu, onu nasıl dışı vurduğunu ve onun tetiklenmesinden nasıl sakınacağını keşfetmek de zaman isteyen bir süreç. Melis Güneş eşiyile birlikte Cesur’un şemsiyeden korktuğunu tesadüfen keşfetmişler. Cesur, bir gün çantalarından şemsiyeyi çıkarttıklarını görünce kaçmaya başlamış. Şemsiyeyle dayak yemiş olabileceğini düşünüyorlar. Şemsiyeyi evin ortasında bırakarak zamanla ona alışmasını sağlamışlar (M.G. ile mülakat, 15.03.2024). Melis Güneş, benzer bir çıkarım sanatı

örneğini, eşinin Maslak otobanındaki bir viyadükte bulduğu Kayın için de anlattı. Buldukları gün Kayın'ı –daha sonra kalıcı ailesi de olacak olan– geçici yuvasına teslim etmişler. İlk sahiplendikleri günlerden birinde,

Baba, [...] Kayın'ı da indiriyor arabadan, arabanın lastiğini değiştirmesi gerekiyor, [...] lastiği değiştiriyor, arabaya biniyor marşı çalıştırmak için. Kayın çıldırıyor. O yüzden Kayın'ın arabadan atılarak terk edildiğini düşünüyoruz. Çünkü Maslak Otobanı'ndan oraya geçmesi mümkün değil, vızır vızır arabadan. Oraya bırakıldığını düşünüyoruz (M.G. ile mülakat, 15.03.2024).

Yeni ailesinin “dünyanın parasını” ödediği ve iki aya yakın süren terapi desteği sayesinde Kayın, ailesi arabadan indiğinde sakince beklemeyi öğrenmiş. Ancak Melis Güneş (mülakat, 15.03.2024) onun terk edilme korkusunu tamamıyla aşamadığını; ailesinden bir gece bile ayrı kalsa masa, ayakkabı vs. ne bulursa yediğini, yataklara işediğini ve egzama olduğunu anlattı. Bu yüzden gece bir yere gittiklerinde aileden biri mutlaka eve dönmek zorunda kalıyormuş.

Mars'ın yeni eviyle ilişkisi de Kayın'daki gibi ani geliyor. Maya Petek (mülakat, 23.03.2024), Pitbull'ların yasaklı tür ilan edilmesi nedeniyle barınağa düşmeden sahipleneceği bir Pitbull aramaya başlamış. Bu sırada Mars için sosyal medyada verilen ilanın altındaki “hiç kimse sahiplenmek istemedi” yazısına denk gelmiş. Pitbull'ları herkesin alacağını ama onu kimsenin almak istemediğini düşünerek gönüllüsüyle iletişime geçmiş. Mars o kadar ürkekmiş ki onu almak için yaşadığı açık araziye gittiklerinde, Maya Petek'in yanına yaklaşmaktan çekinmiş. Veterinere ancak gönüllüsünün kucağında götürebilmişler. Taksile eve geldiklerinde Maya Petek onu oturma odasına bırakmış, bıraktığı yerde “kalakalmış bir halde durmuş” ve yemek yememiş. Son taşındıkları eve kadar da oturma odası dışındaki odalara pati basmayı reddetmiş.

Reaktif bir köpek ama çok pısmı olarak gösteriyor bunu, aşırı korkusu[nu] [...] havlama, ısırma gibi göstermedi [...]. İlk iki hafta çiş eğitimi, [...] mesela, günde beş kere dışarı çıkarıyorum [...]. Hepsinde kucakta gezdi. Ben Mars'ı kucağıma alıyorum, merdivenden kucağımda indiriyorum. Sokağa getiriyorum. Çişini yapıyor, tekrar kucağıma alıyorum eve çıkarıyorum. İlk iki haftamız böyle geçti. Hiç yürüyemiyordu, aşırı korktuğu için. [...] Sonra yavaş yavaş yürüebilmeye başladı dışarıda. Köpek parkı vardı, birkaç ay sonra oraya gitmeye başladık. İlk üç ay, dört ay “inanılmaz zordu.” Çünkü [...] bardağı alıyorum ve buraya koyuyorum, bir anda, hani korkuyor. Sandalyeyi çekiyorum, pat işiyor korkudan (M.P. ile mülakat, 23.03.2024).

Maya Petek bir süre sonra Mars'ı iyileştirebilmek için gönüllüsünün de tavsiyesiyle terapi almaya karar vermiş ve terapi masraflarını ödeyebilmek için kredi çekmiş. Üç ayı evde, üç ayı dışarıda olmak üzere toplam altı ay süren terapinin sonucunda donup kalma durumlarını bitirememişler. Bununla birlikte donup kaldığındaki işemeleri kesilmiş ve motor seslerinin olmadığı tenha yerlerde birlikte gezebiliyorlar.

Hiçbir zaman çözülmeyecek her şey. Çok çok daha iyi noktadayız gerçekten, en azından elektrikli süpürgeyi açtığımda işemiyor. [...] iki yıldır hiç çişini yapmadı. [...] çözülemeyen bir sürü şey var ve biraz bunu kabullendim. [...] Çok da mükemmel bir köpek olmak zorunda değil aslında diye düşündüm (M.P. ile mülakat, 23.03.2024).

Maya Petek (mülakat, 23.03.2024) Mars'ın kendisine güvenmesinin, bağlanmasının ise bir buçuk hatta iki yıl aldığını üzüntüyle anlattı. Mars'ın kendisine köşeden korkarak bakmasının, güvenmemeye devam etmesinin onun için duygusal olarak çok zor olduğunu da aktardı. Ani sahiplenme durumlarında köpeklerin kendilerine güvenli ve düzenli bir ortam sağlandığına ikna olması, yeni eviyle arkadaşlarıyla bağ kurması daha fazla zaman alabiliyor. Yukarıdaki deneyimlerden görüleceği üzere güven, her zaman agresyonları çözen sihirli anahtar işlevi göremeyebiliyor.

Görüşmecilerimin ve benim, travma geçmişi olan yeni evlatlarını iyileştirmek veya iyileştireme bile bunlarla baş edebilmek için iki yol benimsediğini belirtebilirim. Bunlardan ilki profesyonellere daha açık yollar: gönüllüler gibi daha deneyimli insanlardan tavsiye almak ve ulaşabiliyorsa yazılmış forum yazılarını okumak, bunlar da yetmiyorsa özel sektörden terapi ve eğitim desteği satın almak. İkincisiyse herhangi bir profesyonel destek almadan kendi yapabilirlikleriyle ve köpekle birlikte çözüm üretme yolları. Bazen bu ikincisini deneyip de beceremeyenler –ekonomik açıdan ve zaman açısından imkânları varsa– özel sektördeki şirketlerden ve bu işi ücretli olarak yapan profesyonel insanlardan destek alma yoluna da gidebilmekte. Bu süreçte görüşmelerde de açıkça görüldüğü üzere kamu kurumlarının sunduğu herhangi bir destek mekanizması yok. Kamu kurumlarının herkes için ulaşılabilir olan detaylı yazılı-görsel kaynaklar ya da kılavuzlar sunmadığına da ayrıca dikkat çekmek istiyorum. Sahiplenmeden sonra kamu, köpeğin yaşamının esenlikle sürdürülmesine dair sorumluluktan tamamen çekilmekte, sahipleneni yalnız bırakmaktadır.¹⁷ Dolayısıyla sahipleneni sahiplendikleri köpeklerin travmalarıyla baş etme, onları onarma becerisi ve bu beceriyi oluşturma, çalıştırma ve artırma imkânı özel alanın sınırları içinde kalmakta; kişinin sosyal çevresindeki bağlantılarına, araştırma becerisine ve olanağına, ekonomik olarak terapi ile veterinerlik hizmetlerine ulaşabilme gücüne bağlı olmaktadır.

Köpekle Yeni Yaşam: Seferber Edilenler ve Baş Edilenler

Yulaf ile tam zamanlı yaşamaya başladıktan sonra, şehri bir günden fazla terk etmem benim için oldukça güçleşti. Araba veya vapur yolculuğunda aşırı korku reaksiyonları gösterdiği için onu yanımda götürmüyorum. Yemek ve bahçeye giriş çıkış saatleri için birini ayarlasam bile gün içinde agresyonunu kontrol edebilecek birisi olmadığında stres seviyesi daha da artıyor. Bunun dışında bir günden uzun hastalandığımda da hem onun yemek işini organize etmem hem de onunla sosyalleşmem zor oluyor. Buradan hareketle görüşmecilerime hastalık, seyahat gibi durumlarda ne yaptıklarını sordum.

Irmak Yel (mülakat, 14.03.2024) bana tek cümleyle “annem sağ olsun” diye cevap verdi. Başka görüşmecilerim de aile bireylerinden, komşularından ve arkadaşlarından destek aldıklarını söyledi. Yasemin Özlü, Efe bahçeden kaçtığında komşusunun sokak sokak gezip onu bulup getirdiğini; seyahat ettiğinde de bahçeye giriş çıkışları için destek attığını belirtti (mülakat, 01.03.2024). Sait Kumcu ise (mülakat, 23.02.2024) şehirde tek başına idare edemedikleri için Yıldız’ı ve Ufuk’u şehir dışındaki babayla annesinin bahçeli evine götürmüş. Ancak görüşmecilerimin evlatları arasında bu desteği kabul etmeyenler de var. Örneğin, Betül Toprak gezdirirken Özgür kediye kovalamak için kayışa asıldığında rampayı göremeyip ayağını çatlatmış. Özgür bu süreçte Betül Toprak’ın (mülakat, 02.03.2024) arkadaşlarının onu gezdirmek için dışarı çıkarma çabalarına direnmiş, patilerini apartmanın kapısından öteye atmamış.

Travmasını saldırganlıkla dışa vuranlarıysa başka birisine emanet etmek daha da güç olabiliyor. Nehir Sal, Herkül’ü kendisi dışında birkaç kişinin gezdirebilir hale geldiğini belirtse de Gizem Yıldız aynı durumda değil. Pelin, Gizem Yıldız dışında hemen herkesi ısırdığı için onu kimseye bırakıp da bir yere gidemiyor. Gitmesi gerektiğinde uçağa atlayıp Pelin’i kendi annesine bırakıyor. Eve de aynı nedenle kimseyi çağırıyor. Bu yüzden de çok yalnızlaştığını söyledi (G.Y. ile telefonda görüşme, 14.03.2024).

Genel olarak köpekle, özel olarak da travma geçmişi olup bunu dışa vuran sokak köpekleriyle yaşamaya her görüşmecimin sosyal çevresi olumlu yaklaşmamış. Eve gelmeyi bırakan aile bireyleri veya gece misafirlğe kalamadığı için sitem eden arkadaşlar olabilmekte. Maya Petek, henüz stajyer olmasına rağmen annesinin “senin kararın, senin köpeğin, ben sahiplenmedim” diyerek terapi için gerekli maddi desteği, imkân olduğu halde sunmadığını; bu yüzden kredi çekmek zorunda kaldığını gücenmiş ifadelerle anlattı. Annesinin sevgilisinin eve gelme koşulu olarak Mars’ı bir odaya kapatmayı önerdiğini de ekledi. O dönemki sevgilisi dahil olmak üzere, yakın çevresinden bazı arkadaşlarından “bu kadar travmalı olmasına gerek var mıydı, bu kadar büyük olmasına gerek var mıydı” şeklinde moral bozucu cümleler de duymuş (M.P. ile mülakat, 23.03.2024).

Maya Petek’in (mülakat, 23.03.2024) Mars’ı sahiplendikten sonra karşılaştığı bu ve benzeri tepkilerin patriarkayla da kesişen yanları var. Aile bireyleri Mars’ın sadece travmalarını değil, varlığını da evlilik içindeki kadınlık imajıyla örtüstüremeyen ifadeleri olmuş: “Evleneceğin kişi istemezse, ne yapacaksın?”. Evlilikle köpekli olmayı örtüstüremeyen tepkileri Betül Toprak da (mülakat, 02.03.2024) sokakta karşılaştığı teyzelerden duyduğunu ifade etti: “Yavrum böyle evlenemezsin, bunları ne zaman vereceksin?” “Sanki geçici almiş” da “heves olsun diye, Barbie bebekmiş gibi” gördüklerini belirtti.

Maya Petek’in kimi sevgili adayları erkekler, sevgililik ilişkisinde kendisine biçilen imajda Mars’a yer vermemişler. Onlara Mars’ı yalnız bırakıp kendilerinde kalamayacağını anlatmaya çalışırken

M.A.: Garip bir şekilde anlamıyorlar. Şey diyen falan oldu, biraz daha küçük bir köpek olsaydı, getirirdin. [...] Tüyleri daha açık olsaydı getirirdin, öyle diyenler oldu.

K.Ö.: Bunu erkekler mi söyledi?

M.A.: Evet, bir gün kalacağım mesela daha küçük olsaydı gelirdi, getirirdin. Ben de gitmiyorum o zaman. [...] Erkek olsaydım, bence kimse bana ya sen buna bakamazsın, işte sen daha küçük bir köpek alsan daha iyi olurdu falan... kimsenin böyle şeyler söyleyeceğini zannetmiyorum. [...] Erkek olsam bence kesinlikle şey demezlerdi: Sen buna nasıl bakacaksın falan demezlerdi.

K.Ö.: Ama aslında kadınlar daha çok bakım emeği sergiliyor...

M.A.: Ya işte büyük ya köpek, ben kadının ya, daha küçük bir köpek olmalı.

K.Ö.: Küçük olmasının nedeni bu yüzden mi [...] baş edemezsiniz (mülakat, 23.03.2024).

Mars'ın bedensel özellikleri –ebadı ve tüy rengi– ile geçmişten bugüne taşıdığı travmaları ötekileştiriliyor ve bunlar, evlenmemiş genç bir kadınının sahip olması gereken norm listesindeki özelliklerden çıkartılıyor. Bu anlayışa göre Maya Petek için Mars'ın makbul olabilmesi ancak daha küçük ve travmasız olmasıyla mümkün. Maya Petek ise bu ötekileştirici tutumlara karşı kararlı bir şekilde Mars'la birlikteliğini devam ettireceğini ilan etmiş. Evinin Mars'ın da evi olduğu, gerekiyorsa eve aile bireylerinin gelmeyebileceklerini; Mars'a yer açmayan sevgili adaylarının evlerine de gitmemeyi tercih ettiğini anlattı. Özel alandaki ötekileştirilmelere direnirse de zaman zaman sokakta da benzer durumlarla karşılaştığını, bunun da kendisini üzdüğünü belirtti. Örneğin, oturduğu apartmanda bir komşusunun cins köpeğinin Mars'la –birbirleriyle oynamak istedikleri halde– oynamasına izin vermediğini, bunu engellemek için kendisi bahçeye indiğinde köpeğini hemen yukarı çıkarttığını söyledi. Çocukların siyah diye Mars'tan uzak durduğunu, hatta karlı bir günde bir çocuğun yanına gelip Mars'ın ağzını bağlamasını istediğini aktardı (M.P. ile mülakat, 23.03.2024).

Cesur ile geçirdiği zamanları ve mekanları genişletmek isteyen Melis Güneş de müşterek alanlarda çeşitli ötekileştirici uygulamalarla ve ifadelerle karşılaşmış. Restoran, plaj gibi ortak sosyalleşme alanlarında ücretli de olsa hep تنها gözden irak noktalara yerleştirilmiş. Köpekli olması, hele büyük cins olmayan sokak köpekli olması, toplumsal normların makbul sınırlarına itilmesi için bir neden olarak gösterilmiş. Deniz motorlarının her zaman köpek kabul etmediğini, köpeği kafes içine koyma şartı koşabildiklerini; bunların da birlikte şehir içinde gidebilecekleri alanları sınırlandırdığını ifade etti. İlk oturduğu muhitte tek toprak alan olan viyadüğe Cesur'u götürdüğünde zabitanın gelip kendisine “orada köpeğinle gezemesin” diye keyfi uyarılarda bulunduğunu da ekledi. Çevresindeki bazı parklarda “köpek gezdirmek yasak” tabelalarına rastladığına da dikkat çekti. Tatile götürmek istediğinde ise otellerin önemli bir kısmının köpek kabul etmediğini; kabul edenlerin de daha pahalı olduğunu, bununla birlikte köpekleri gün boyu odada bırakma zorunluluğu, plaja almama gibi beraber sosyalleşmeyi engelleyici şartlar koştuklarını vurguladı. Bu yüzden de eşiyile dönüşümlü tatile gitmeyi tercih etme yolunu benimsemişler (M.G. ile mülakat, 15.03.2024).

Sokak Köpeği Sahiplenenlere Kamu Desteği Olsa

Bugün sokak köpeği sahiplenen bir insan, sosyal çevresinden ve/veya örgütlü aktivistlerden gelebilecek bir destek-dayanışma ağı yoksa tamamen kendi başıdır. Bir yandan yeni evladını iyileştirmek veya hiç değilse travmalarını idare edebilecek yöntemler bulmak için uğraşırken diğer yandan, çevresini yeni yaşamının koşullarına ikna etmek için çalışmak zorunda kalabilmektedir. Köpeklerin sosyal yaşama katılımını arttırıcı erişilebilir bir birlikte yaşam tasarımı olmadığından seyahat, sosyalleşme vb. imkânlardan yoksun kalabilmekte, çözüm olarak da –şehir içinde veya dışında– hiçbir yere gitmemeyi tercih edebilmektedir.

Kamu bünyesinde sahiplenen takip edecek veya ihtiyaç halinde destekleyecek herhangi bir mekanizma kurulmamıştır. Herhangi bir insan –benim gibi– gönüllerin aktif olmadığı bir barınaktan veya sokaktan bir köpeği, “ben sahipleniyorum” dediğinde –eğer yasaklı ilan edilen ırklardan değilse– alabilmektedir. Çoğunlukla kendisine temel bilgiler bile verilmemekte ve daha sonrasında hiçbir şekilde ahvali sorulmamaktadır. Sadece terk edildiği şüphesiyle yakalanırsa kişiye ceza kesilmektedir. Buradan hareketle, kamu kurumlarının sahiplendirerek köpeğin bütün sorumluluğunu özel kişiye bıraktığı belirtilebilir.

Gönüllülerin aktif olduğu sahiplendirme süreçlerinde ise durum daha farklıdır. Gönüllüler köpekleri takip etmekte; sahiplenenleri ziyaret etmekte veya telefonla aramakta; durumlarını kontrol etmektedirler. Sahiplenenler de sahiplendiren gönüllüyü bir konuda desteğe ihtiyacı varsa arayabilmektedir. Bu destekler kimi durumlarda veteriner, terapist bulma gibi maddi yükü olan destekler; kimi durumlarda ise tuvalet eğitimi gibi köpeğe nasıl davranılması gerektiğine dair bilgilendirmeler formunda olabilmektedir. Gönüllerin sunduğu bu destekler kimi durumlarda Maya Petek’in deneyiminde de olduğu gibi köpeklerle daha sürdürülebilir bir ilişki kurma noktasında hayati olabilmektedir.

Bu makalenin girişinde de belirttiğim gibi bu araştırmadaki sorularımdan biri, sokak köpeği sahiplenenleri destekleyen kamu destek mekanizmalarının nasıl olabileceğiyle ilgiliydi. Görüşmecilerime kamu kurumları destek sunsa, örneğin “Hastalandığınız durumlarda gezdirme veya terapi kalma hizmetlerinden yararlanırmıydınız?” diye sorduğumda, bazıları belediyeden gelecek hiçbir ekibe köpeğini gezdirmesi için bile emanet etmeyeceğini, çünkü güvenmeyeceklerini söylediler: “Hepsine ayrı ayrı şefkat ve merhamet gösterebilecek ve etik kaygısı çok yüksek olabilecek” kişilerin olmadığını ifade ettiler (B.T. ile mülakat, 02.03.2024). Ancak bundan yararlanacak, ihtiyacı olan insanların olabileceğini de eklediler. Barınak gönüllüsü olan Nehir Sal (mülakat, 09.03.2024), sağlık ve terapi hizmetlerinden cüzi bir miktarda da olsa herkesin yararlanabilmesi gerektiğine dikkat çekti. Böylece daha fazla köpeğin daha güvenilir, uygun fiyata ve nitelikli sağlık hizmetine ulaşabileceğini ve bunun da sahiplenmeyi teşvik edeceğini vurguladı. Belediyelerin seyahat sırasında sahiplenilmiş köpekleri geçici olarak bırakabilecek yerler organize etmesinin de iyi olabileceğine, bunun da kamu hizmetlerinin içine alınabileceğini de ekledi.

Sahiplendirmenin ev içindeki patriarkal rolleri pekiştirmeyecek bir şekilde yapılması ve hatta bunu yerinden edecek mekanizmalar örmesi, üzerinde çalışılması gereken konulardan başka biri. Görüşme yaptığım insanlar arasında sahiplendirme yapan üç kişiye buradaki patriarkal eşitsizlikleri yeniden üretmeyecek mekanizmalar geliştirilmesi hakkındaki görüşlerini de sordum. İnsan çocuklu annelerin –bahçeli evde yaşasalar bile– bakım emeği yükü artacak kaygısıyla sahiplenme yapmaktan çekinebildiklerine dikkat çektiler. Sahiplendirirken mutlaka insan çocuklu annenin rızasını aradıklarını, babaya bu işin birlikte kotarılması gerektiğini vurguladıklarını da belirttiler. Ama anne rıza gösterse bile Melis Güneş’in de vurguladığı gibi “anne yine her şekilde anneliğe devam” edebilmekte, sevdikleri için üzerindeki bakım emeği yükünün artmasını kabul edebilmektedir. Sahiplendirme yapan her üç görüşmecim de kamu desteklerinin insan çocuklu ailelerin sahiplenme yapmasının önünü açacağını vurguladı. Melis Güneş (mülakat, 15.03.2024) özellikle kamu kurumlarının sahiplendirme yaparken bakım emeğinin ev içindeki eşitsiz dağılımını engelleyecek yöntemler geliştirmesinin –insanlar kamu gücünden çekindiğinden– sivil inisiyatiflerden daha etkili olabileceğinin de altını çizdi.

Sonuç: Sahiplenme Deneyimlerini Görünür Kılmak

İktidar kurumları ve temsilcileri mesele olarak tanımladıkları sokak köpekleri olgusunu çözmek için sahiplenmeyi bir araç olarak sunduklarında, ‘meseleyi’ kamusal alandan özel alana taşımış olurlar. Sokak köpekleri meselesini çözme işi özel alandaki bakım emeğine yüklenir. Böylece ‘mesele’, kamu gözünden ve sorumluluğundan uzak bir yere yerleştirildiği için görünmezleştirilir. Görünmezleştirilen hem meselenin kaynağı olarak gösterilen sokak köpeklerinin bedenleridir hem de kamu himayesinde –sokaklarda ve barınaklarda– ya da piyasada meta olarak başlarına ne geldiğidir; yani meselenin gerçek kaynağıdır. ‘Meseleyi’ yaratan piyasa odaklı düzenlemelerin, insan merkezci normatif ilişkilerin semptomları özel alandaki bakım emeğinin içinde kamufle edilir. Böylece iktidar kurumları ve temsilcileri sorumlu oldukları semptomlardan bir imzayla kurtulurlar.

Sokak köpeklerini sahiplenenlerin anlatılarına bakmak, köpeklerin kamu himayesinde ya da özel sektörde metalaşırken başlarına ne geldiğini; sahiplilik ilişkisinin politik söylemlerle ve uygulamalarla nasıl şekillendiğini görmemizi sağlar. Bu anlatılar, Hayvanları Koruma Kanunu’nun (2004, 5199 Sayılı) sokak köpekleriyle ilgili maddelerine ilham olan Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi’nde (1990) geçen paradigmanın köpeklere tekil varlıklar olarak bakmadığını; onlara Sue Donaldson ile Will Kymlicka’nın ifade ettiği gibi (2006, s. 146) daha erişilebilir bir birlikte yaşam biçimi sunmadığını ve antroparkal ilişkilerin ötesinde bir yaşam biçimi ön görmediğini gösterir. Makale boyunca anlatıların gösterdiği üzere Köpek Nüfus Yönetimi’nin barınak, yakalama gibi araçları köpekleri –çoğunlukla– travmatize etmeyecek şekilde hayat bulmaz. Kanunda müşterek alanları sokak köpeklerine ve onlarla birlikte yaşayanlara göre düzenleyecek bir buyruk yoktur: sokak köpekleri yasada sokaksız, yani *kentsiz* temsil edilirler.

Görüşmecilerimin de belirttiği gibi onlar bunun etkilerini kentte dolaşırken yaşarlar; binemedikleri ulaşım araçları, giremedikleri restoranlar... vardır. Kanun köpeklerin özel sektörde metalaşmalarını yasaklamaz; birer meta olarak nakliye edilirken, kaçak yollarla sınırdan geçirilirken travmatize olurlar. Özetle tür bazlı bir nüfus politikası olarak, köpeklerin ne sokak köpeği olarak kamunun sorumluluğundayken ne de bir meta olarak özel sektörün çarklarındayken travmatize olmaları engellenmez. Bilakis Köpek Nüfus Yönetimi tüm araçlarıyla travma üretim paradigması gibidir ve dolayısıyla antroparkal ilişkileri yeniden üretir.

Köpekler, sahiplenildiklerinde travmalarını yeni yaşamlarına taşırlar. Bu travmalar çözülmediğindeyse “şimdiki zamanın farkındalığının bozulmasına neden” (Levine, 2015’ten akt. Maté ve Maté, 2023, s. 28) olabilir, onları içinde yaşadığı andan kopartarak ürkeklik, saldırganlık gibi davranışlarla bugüne el koyabilir. Herhangi bir sesle donup kalabilir, aniden karşısındakine saldırabilir veya ısırabilir, evde yalnız kaldığında bir bütün gün ağlayabilir veya egzama, ishal olabilir... Sahiplenen insan bireyler yeni yavrularının önceki yaşamlarından getirdiği travmalarını iyileştirmek veya idare etmek için başlarına ne gelmiş olduklarını bulmak ve tetiklemeyecek veya kontrol edebilecek önlemler almak durumunda kalırlar. Bunun için de geçmişe yönelik çıkarımlarda bulunma, onları tetikleyen şeyleri öğrenip önlem alma gibi beceriler geliştirirler. Sahiplenenler bütün olanaklarıyla veya yapabilirlikleriyle ötekileştirilmiş olanlarla özel alanlarında da birlikte yaşayarak onları dünyalarımıza almak için seferber olurlar. Beraber iyileşmeye çalışırlar (Stengers, 2019, s. 16-19).

Diğer yandan bu günlük bakım emeğinin hem iş hem ekonomik hem de psikolojik yükü yoğundur. Güvensiz bakan gözler, hastalıkları görmek birlikte yaşadığı insanı kırılğanlaştırabilir. Köpeklerin yaşadıkları –kimi zaman onları evlat edinenleri de içine alan– travmalarının kaynağı politiktir; az önce de belirttiğim gibi antroparkal ilişkileri aşmayan, bilakis onu yeniden üreten Köpek Nüfus Yönetimi paradigmasının doğrudan ürünleridir. Bu yüklü bakım emeğine herhangi bir kamu kurumu destek sunmaz. Sağlık hizmetinden dahi yararlanamaz. Hiçbir kamu kurumundan bir görevli (gönüllerle insiyatif almamışsa) “sahiplendiniz ama nasılsınız, imkanlarınız el veriyor mu?” diye aramaz bile. Hatta sahiplenilenler kimi durumlarda mevcut arkadaş ve aile desteklerini de kaybedebilirler, komşularıyla veya ev sahipleriyle araları bozulabilir. Sahiplenme yapmış kadınlar, sahiplenmiş oldukları sokak köpeklerinin bedensel özelliklerinin ve/veya travmalarının patriarkal sistemdeki kadınlık rolleriyle uyumlu olmadığına dair tümceler duyarlar. Bu tümceler bazen en yakınlarından (annelerden, kardeşlerden, sevgililerden) bazen de sokaktan geçen bir komşusunun ağzından rahatlıkla dökülebilir. Eğer örgütlü grupların desteği yoksa sahiplenilen insan kişi, köpekle yapayalnız kalabilir. Üstelik şehir antroparkal bir şekilde düzenlendiği ve yasada buna uygun dönüştürücü bir hamle önermediği için yeni yavrusuyla beraber sosyalleşme alanları da kısıtlanmış olur. Büyük ebatla bir köpekle otobüse binemez, restoranların önemli bir kısmına giremez... Böylece dışarıda sosyalleşme alanlarının kısıtlılığı bakım emeğinin yalnızlığını pekiştirir. Bu yüzden bakım emeğini

yükünü azaltma, travmaları onarma ve iyileştirme yönünde kamu hizmetleri önemli olabilir. Ancak görüşmecilerimin bazılarının da ifade ettiği gibi ilk önce köpeklerle yönelik politikaların bir bütün olarak dönüşmesi lazım; onlara tekil bakan, özgünlükleriyle bağlarını gören bir yerden yeniden bir yapılanma kurulmalı.

Bu makalede sahiplenen ve sahiplenilenlerin anlatılarını görünür kılarak buradaki bakım emeğini özel alana hapsedilmekten çıkartmaya çalıştım. Böylece, köpeklerin kültürleri olduğunu ve kendi normlarını geliştirebildiğini görerek tekil varlıklar olarak onlara yaklaşabilen özel-kamusal ayrımının ötesine giden politikalar geliştirmek için bir başlangıç metni oluşturmayı amaçladım. Ancak bu makalede madalyonun diğer yüzü, bu ilişkinin yarattığı güzellikler geri planda kaldı. Kamu-özel ayrımını kıran, köpeklerle (tüm canlılarla birlikte) her yerde tek tek bireyler olarak bakarak yer açan, onları barındıran ve buradaki engelleri tek tek kaldıran politikalar inanıyorum ki bu güzellikleri daha da büyütecek. Böylesi bir yaşamda sokaklarda ve diğer tüm müşterek alanlardaki köpekler –herhangi bir mülkiyet konusu olmaksızın veya barınaklarda tutsak olmaksızın– özgürce yaşayabilmeye de devam edecekler.

- 1 Michel Foucault *Discipline and Punish* (1995) kitabında cezalandırmanın bir seremoni olarak herkesin gözünün yapılmasından kamu gözünden uzak bir şekilde kapatılarak, disiplinli tekniklerle yapılması şeklindeki epistemolojiyi de kapsayan dönüşümü ele alır. Her ikisinde de bir cezalandırma ve cezalandırılanın dışında kalanlara bir mesaj vermek amaçlanmaktadır. Ancak kapatılmada, bu cezalandırma kamu gözünden uzak bir şekilde gizlenerek yapılmaktadır. Disiplinli bir mekanizma olarak kapatılma bir tür cezalandırmanın kamu gözünden soyutlanmasıdır (Guignon, 2020, zaman: 7:32-8:28). Sokak köpekleri sahiplendirilerek onun bakımı özel alana taşındığında da benzer kamu gözünden soyutlama vardır. Ancak burada sahiplenen insan kişileri için, onlara evlat olarak bakanlar için köpekleri cezalandırmanın söz konusu olmadığını altını çizmeliyim. Burada Foucault'nun kapatılmayla ilgili dönüşümünü çağırmanın nedeni iktidar kurumlarının bazı temsilcilerinin bakış açısını sorunsallaştırmamdır. 19. yüzyıl sonundan itibaren sistematikleştiren seremoni olarak sokak köpeği katliamından onları 21. yüzyıl başı itibarıyla ‘barınakta’ kapatılarak cezalandırmaya, nihayetinde kamuoyuna yansıyan (Anonim, 2024) son yeni hayvan hakları yasası tasarısıyla da görüldüğü üzere sahiplenmezseniz bakımevlerinde de öldüreceğiz şeklinde bir cezalandırmaya geçiş söz konusudur. Sonuncusunda sahiplenmeyle köpeği öldürmeyen, onu yaşatarak kamu gözünden uzak bir cezalandırma olduğu düşünülebilir.
- 2 Bu makalede referans verilmemiş bazı çalışmalar için bkz. Hart, 2020; Kolektif, 2016; Nudd-Mitchell, 2009-2010; Toklucu, 2016; Topçuoğlu, 2010.
- 3 Sahiplenme deneyimleri akademik araştırmaların ana konularından birine dönüşmemekle birlikte, araştırmalarda bu tarz deneyimlerle ilgili anlatılara rastlanmaktadır. Bunlardan biri için bkz. Haspolat, 2019, s. 84-87.
- 4 Görüştüğüm insanlar farklı yaşlardandı; doğum yılları 1966 ilâ 1997 arasındaydı. Görüşmecilerimin farklı yaşlardan olması tamamen tesadüfiydi ancak bu makalede göz ardı etsem de alanda verilen mücadelenin yıllar içindeki dönüşümünü düşünmeye dair ipuçları verdi. Görüşmecilerden biri İstanbul dışındaki bir şehirde, diğerleri de İstanbul’da ikamet etmekteydiler. İstanbul’un her iki yakasına dağılmalarını, bilinçli olarak tercih ettim. Çünkü kentte kamusal mekân politikalarının ve burada müşterek alanların kullanımıyla ilgili ismi konmamış yazısız kuralların, sahiplilik ilişkisindeki refahı arttırma veya azaltma konusunda ne kadar belirleyici olabileceğini ikinci mülakatımda fark ederek izini sürmeye çalıştım. Ancak görüşmecilerimin özel istekleri dolayısıyla bu makalede oturdukları bölgeleri açık etmedim. Daha fazla mülakata dayanan bir araştırmada –görüşmecilerin güvenliklerini riske atmadan– sahiplenme deneyimindeki mekân ya da yaş gibi farklılaşmaları ele alınabilir. Kişileri açık etmemek için görüşmecilerimin ne meslekleri ne cinsel kimlikleri ne de yaşları ayırıcı bir kriter olarak alınmadı. Atıfta bulunurken sadece verdiğim isim ve soyadı mülakat tarihiyle yazmakla yetindim. Herkesin ismini, yine güvenlik gereği– değiştirdim.

- 5 Köpek Nüfus Yönetimi Rehberi'ni (1990) Michel Foucault'nun *Güvenlik Toprak Nüfus* (2013) derslerinde işlediği haliyle biyopolitika olarak ele alan Ali Bilgin'le ilgili yazdığımız iki yazı için bkz. Bilgin ve Özdoğan, 2021; Özdoğan ve Bilgin, 2021. Sonucusu hem Georges Canguilhem'in (Muhle, 2017) normu dirimsel ve toplumsal olarak ikiye ayıran yaklaşımıyla hem de Peter Singer'm (2005) türçülük kavramsallaştırmasıyla Foucault'nun biyopolitikasının açıklamayan yönlerine işaret etmektedir.
- 6 Görüşmecilerimin önemli bir kısmı sahiplendikleri köpeklerden “kızım, oğlum, evladım, yavrum” şeklinde akrabalık bağlarını ifade eden hitaplarla söz etmişlerdir. Ben de Yulaf'a ve evde birlikte yaşadığım diğer canlı dünyasına “benim türümden değil ama” düşüncesini aklımın ucundan dahi geçirmeksizin “oğlum, çocuğum, yavrum” gibi akrabalık bağlarını ifade eden hitaplarla seslendiğim gibi onu özel kılan ve sevdiğim için kullandığım “bir tanem, canım, kuzum” gibi sözcükleri de kullanmaktayım. Bu hitap tercihlerimden dolayı bazen aynı ortamda birden çok “canım” varsa –örneğin Yulaf ve kızım– hitabın muhatabının kim olduğu karışmakta; birden çok yüz bana dönebilmektedir. Buradan hitapta kullandığım tonlamanın da benzer olduğu çıkarılabilir. Bu makalenin konusu sahiplenmeyle kurulan birlikteliklerin travma boyutuna yoğunlaşmakla –diğer deyişle güzelliklerine ve açtığı imkanlara yoğunlaşmamakla– birlikte buradaki akrabalık vurgusu olan hitap sözcüklerinin ve tonlamalarının, hem Donna Haraway'in (2010) akrabalıklar kurmak üzerine düşüncelerini hem de antropoloji alanından Philip Descola'nın (2013) ve Enrique Salmón'un (2000) (*kincentric ecology*, akraba merkezli ekoloji) bazı toplulukların diğer canlılarla ilişkilerini akrabalık üzerinden kurmasıyla ilgili aktarımlarını çağrıştırdığını belirtebilirim. Bu hitaplar ve tonlamaları, akrabalığın gündelik olarak tür içi düşünülmebileceğini göstermektedir. Böylece Tim Ingold'un (2013) *Anthropology Beyond Humanity* makalesinde “neden bir topluluğun içindeki sosyal ilişkileri aynı türün bireyleriyle sınırlanmalıyız” (Ingold, 2013, s. 16) şeklinde toplum teorisinin antroponormatifliğini yerinden eden (Carter ve Charles, 2018, s. 88) sorusu üzerinde düşünmeye çağırılmaktadır: Akrabalığı tür içiyle sınırlayan tanımlamalar, acaba sadece akademik düşüncenin normları mıdır?
- 7 Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde yapılan köpek itilafları ve kamu sağlığı sorunu olarak ele alınmasıyla ilgili kaynaklar için bkz. Bilgin ve Özdoğan, 2021; Özen, 2023; Yıldırım, 2021.
- 8 Bu ülkeler arasında Bosna-Hersek, Bulgaristan, Yunanistan da var (Tasker, 2006-7, s. 13-14).
- 9 Bazı yerlerde aşılama da eklenerek şu şekilde kısaltılmaktadır: CNVR (*catch, neuter, vaccinate and release*). bkz. Tasker, 2006-7.
- 10 Burada Michel Foucault'nun, kamu önünde gösteri olarak işkence yapmadan veya idam etmeden gözden uzak bir yere, bir hapisaneye kapatmanın, ilkinde göre daha insani bir biçimi (1995, s. 7 ve 23) gibi okunmasını, ama tam da burada disiplin tekniklerin icra edildiğini vurgulamasını hatırlayabiliriz.
- 11 “Bengaluru'daki (Hindistan) *yakala kısırlaştır aşıla* söylemlerini ve pratiklerini Foucault'nun *biyopolitika* ve *episteme* yaklaşımlarından yararlanarak” (Özdoğan ve Bilgin, 2021, s. 73) analiz eden bir çalışma için bkz. Srinivasan, 2015.
- 12 İstanbul için güncel bir çalışma için bkz. Yıldırım'ın (2021) doktora tezinin üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümleri; Ankara için güncel bir çalışma için bkz. Budak'ın (2023) bitirme tezinin “The “Shelter Reality” as a Concentration Camp” başlığı.
- 13 Bu anlatı, İstanbul'a ait değildir.
- 14 Sahipli sahipsiz ayrıştırmasının sahipli olanı mal olarak gören ve sahipsiz olanın akıbetini belirsiz kılan söylemleri sorunsallaştıran bir yazı için bkz. Yıldırım, 2019.
- 15 Görüşmecilerim arasında barınaklardaki soğuk fayansların, yoğun havlama seslerinin ve yetersiz sosyalleşmenin de köpekleri olumsuz etkilediğini aktaranlar oldu. Benzer şekilde Ömer Çoban (2013) –barınaklarla ilgili İngilizce akademik araştırmaları derlediği makalesinde– barınakta köpeklerin dijital aletlerin çıkardığı seslerden, uyum içinde olmadıkları köpeklerle yakın konulmaktan, egzersiz azlığından vb. strese girebildiklerine dikkat çekmiştir.
- 16 Yulaf'ı Kısırkaya'da açık alanda beton zeminli yirmiden fazla köpeğin tutulduğu bir tel kafesten çıkardığım ilk seferde, yediği kuru mamaları arabaya kusunca mola verdik. Durduğumuz yerdeki çay bahçesinin çimlerini –kısa olmalarına rağmen– koyun gibi hart hart yedi. Bu sırada sırtında üç adet iltihaplanmış yara olduğunu fark ettik. Yol üstündeki ilk veterinerine uğradık, rapor aldık ve davacı olduk. Kısırkaya görevlileri de bana, diğer köpekleri kafeslerden kaçırdığım suçlamasıyla iftirada bulundu.
- 17 Gönüllülerin aktif olduğu barınaklarda, onların sahiplenen insanları ve sahiplenilen köpekleri takip ettikleri görülmektedir. Ancak bu organizasyonun kamunun kendisinin örgütlediği bir süreç olmadığına dikkat edilmelidir. Belediyenin bu işbirliğine kapılarını kapattığı veya gönüllülerin örgütlenme kapasitesinin zayıfladığı durum ve senaryolarda bu mekanizmanın işleyişi de sekteye uğrayabilir.

Kaynakça

- Adams, C. J. (2015). *Etin Cinsel Politikası: Feminist-Vejetaryen Eleştirel Kuram*. (Çev. G. Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu). Ayrıntı Yayınları.
- Ahmed, S. (2014). *Duyguların Kültürel Politikası*. (Çev. S. Komut). Sel. (Orijinal Yayın Tarihi, 2004).
- Anonim. (2024, Mayıs 24). Kulis: Sokakta yaşayan köpeklerle ilgili AKP'nin hedeflediği model ortaya çıktı: "İngiliz modeli". T24. Erişim Adresi <https://t24.com.tr/haber/kulis-sokakta-yasayan-kopeklerle-iligili-akp-nin-hedefledigi-model-ortaya-cikti-ingiliz-modeli,1166269>.
- Bilgin, A. ve Özdoğan, K. (2021). "Street Dogs" of Istanbul: An Exemplary Case for the Construction and Contestation of Human Domination over Urban Animal. S. Springer, J. Mateer, M. Locret-Collet ve M. Acker (Eds.). *Undoing Human Supremacy* içinde (s. 209-234). Rowman ve Littlefield.
- Budak, B. B. (2023). *Practices of Feeding Street Dogs: The Example of 788th Street*. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü.
- Carter, B. ve Charles, N. (2018). The animal challenge to sociology. *European Journal of Social Theory*. 21(1), 79-97. <https://doi.org/10.1177/1368431016681305>.
- Cudworth, E. (2014). Beyond speciesism: Intersectionality, critical sociology and the human domination of other animals. N. Taylor ve R. Twine (Eds.), *The Rise of Critical Animal Studies* içinde (s. 19-35). Routledge.
- Çoban, Ö. (2013). Barınak koşulları ve köpek refahı. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 8(2), 166-173.
- Descola, P. (2013). *Doğa ve Kültürün Ötesinde*. (Çev. İ. Yergüz). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Donaldson, S. ve Kymlicka, W. (2016). *Zoopolis: Hayvan Haklarının Siyasal Kuramı*. (Çev. M. Yıldırım). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. (Çev. A. Sheridan). Vintage Books.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus, Collège de France Dersleri 1977-78*. (Çev. F. Taylan). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Guignon D. (2020, Aralık 14). Michel Foucault's "Discipline and Punish (Part 1/2). İçinde *Theory and Philosophy* [Sesli Podcast Bölümü]. Erişim adresi <https://www.youtube.com/watch?v=zjRxbaY6JaU>.
- Haraway, D. (2010). *Başka Yer*. (Çev. G. Pusar). Metis.
- Harding, S. (2020). Bakış açısı epistemolojisini yeniden düşünmek: "Güçlü nesnellik" nedir? E. Erdoğan ve N.Gündoğdu (ed.). *Türkiye'de Feminist Yöntem* içinde (s. 52-92) Metis.
- Hart, K. (2020). Empatinin kültürel boyutları üzerine: Sokak hayvanları ve İstanbul. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve Hayvan* içinde (s. 97-129). Patika.
- Haspolat, Z. G. (2019). *Human-Non-Human Socialities in the City: An Examination of Istanbul's Multispecies Histories*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyoloji Bölümü Boğaziçi Üniversitesi.
- Hayvanları Koruma Kanunu (no.5199) (26.06.2004). Gazete Tarihi: 01.07.2004, Sayısı: 25509. Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5199&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

- Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği. (tarihsiz) Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/anayasa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10300&MevzuatTertip=5>.
- Ingold, T. (2013). Anthropology beyond humanity. *Suomen Anthropology: Journal of the Finnish Anthropological Society*. Güz, 38(8), 5-23.
- Kolektif. (2016). *Dört Ayaklı Belediye: İstanbul'un Sokak Köpekleri* içinde. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Maté, G. ve Maté, G. (2023). *Normal Efsanesi: Toksik bir Kültürde Travma, Hastalık ve İyileşme*. (Çev. E. Süren). Hep Kitap (3.Baskı).
- Muhle, M. (2017). Dirimselden Toplumsala: Canguilhem ve Foucault Dirimsel ve Toplumsal Normlar Üzerine Düşünceler. O. Kartal, (Ed.), *Biyopolitika: Planton'dan Arendt'e Biyopolitikanın Felsefi Kökenleri* içinde (249-266 ss.). Cilt 1. Ankara: Notabene Yay.
- Nudd-Mitchell, B. (2009-2010). *La gestion des chiens et chats des rues d'Istanbul*. A. Signoles (Danş.). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi https://www.ifea-istanbul.net/images/stories/OVIPOT/memoiresovipot/2010_Barbara_Nudd-Mitchell_chiens_chats_Istanbul.pdf
- Özdoğan, K., Tatari, M. F. ve Bilgin, A. (2021). Giriş. K. Özdoğan F. Tatari ve A. Bilgin (Eds.). *İnsan, Hayvan ve Ötesi: Türkiye'de Hayvan Çalışmaları* içinde (s. 9-34). Kolektif.
- Özdoğan, K. ve Bilgin, A. (2021). Güvenlik mekanizması olarak köpek nüfus yönetimi ve sokak köpekleri. K. Özdoğan, F. Tatari ve A. Bilgin (Ed.). *İnsan, Hayvan ve Ötesi: Türkiye'de Hayvan Çalışmaları* içinde (s. 63-91). Kolektif.
- Özen, A. (2023). Hayırsız Ada Katliamına Peter Singer Üzerinden Bakış: İnsanmerkezciliğin Eleştirisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Salmón, E. (2000). Kincentric Ecology: Indigenous Perceptions of the Human-Nature Relationship. *Ecological Applications*, 10 (5), 1327-32.
- Schick, I. C. (2010). İstanbul'da 1910'da Gerçekleşen Büyük Köpek İtlafı: Bir Mekân Üzerinde Çekişme Vakası. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 200 (Ağustos), 22-33.
- Singer, P. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*. (Çev. H. Doğan). Ayrıntı.
- Srinivasan, K. (2015). The welfare episteme: Street dog biopolitics in the Anthropocene. Human Animal Research Network Collective (Eds.). *Life in the Anthropocene* içinde (s. 201-220). Sydney University Press.
- Stengers, I., ve Hache, É. (postface) (2019). *Résister au désastre*. Éditions Wildproject.
- Sungurbey, İ. (1993). *Hayvan Hakları*. İstanbul Üniversitesi.
- Tasker, L. (2006-7). *Stray Animal Control Practices Europe*. WSPA and RSPCA Int. Erişim adresi <http://www.stray-afp.org/nl/wp-content/uploads/2012/09/WSPA-RSPCA-International-stray-control-practices-in-Europe-2006-2007.pdf>.
- Toklucu, M. (2016). Sokak Hayvanları için en kötü yüzyıl. *Bugünü Anlamak için Tarih*, 31, (Aralık), 30-35.
- Topçuoğlu, Ü. S. (2010). *İstanbul ve Sokak Köpekleri*. Sepya.
- Yardımcı, S. (2020). Hepimiz Likeniz! Feminist Yaşam ve Dünyayla Akrabalık. E. Erdoğan ve N. Gündoğdu (Eds.), *Türkiye'de Feminist Yöntem* içinde (s. 92-111). Metis.

- Yavaş, M. (Basın demeci). (2023, 10 Aralık). Mansur Yavaş'tan 'sahipsiz hayvan' çıkışı! 'Hayvanseverler de elini taşın altına koysun', *Gazete Duvar*. Erişim adresi <https://www.youtube.com/watch?v=QDz3kJ-g-Wo>.
- Yıldırım, M. (2019, 25 Ocak). "Bu itin sahibi kim?": Hayvanları yeri, aidiyeti ve sahipliliği sorunu. *Birikim*. Erişim adresi <https://birikimdergisi.com/guncel/9323/bu-itin-sahibi-kim-hayvanlarin-yeri-aidiyeti-ve-sahipligi-sorunu>.
- Yıldırım, M. (2021). Between care and violence: Street dogs of Istanbul. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). New School, New York.
- WHO, WSPA. (1990). Guidelines for dog population management. Geneva: WHO. Erişim adresi http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/61417/1/WHO_ZOON_90.166.pdf.
- Zeybek, S. O. (2020). Sokağa Düşenler, Aileye Katılanlar. S. O. Zeybek (Ed.). *Türkiye'nin Yakın Tarihinde Hayvanlar: Sosyal Bilimleri İnsan Olmayanlara Açmak* içinde (s. 93-108). Notabene.

